

Česká koruna na sklonku středověku

* LENKA BOBKOVÁ

Corona regni Bohemiae vytvořená prvními Lucemburky na českém trůně prošla v 15. století značnými proměnami, které byly důsledkem politického i společenského vývoje tohoto pozdně středověkého státu. Problémy, které se v Čechách nakupily za vlády Václava IV., vyústily do husitské revoluce. Vedlejší země, v nichž reformní myšlenky M. Jana Husa našly jen nepatrný ohlas, zůstaly věrně Zikmundovi Lucemburskému jako českému králi a podpořily ho v boji proti husitským Čechům. Zikmund sice svou vládu nad celou Českou korunou v roce 1436 obnovil, ale uplynulých téměř dvacet let válek zanechalo stopy jak na její teritoriální rozloze, tak na politické struktuře jednotlivých zemí a na jejich vztahu k Čechám. Lze říci, že každá z korunních zemí se musela starat sama o sebe a najít si vlastní cestu k uplatnění svých požadavků a politických představ. V dané situaci ji nehledaly ve spojení s centrální zemí Koruny, respektive s českými stavy, ale snažily se rozvinout přímé kontakty s panovníkem a jeho dvorem.

Zikmund, vyčerpaný řešením otázky papežského schismatu, husitskými válkami i tureckým nebezpečím, potřeboval nejen věčně chybějící finanční prostředky, ale také spojence, jež bylo zároveň třeba náležitě motivovat a odměňovat. Toto pravidlo platilo i pro císařovu spolupráci s Wettiny a s purkrabími norimberskými z rodu (Hohen)Zollernů, jejíž důsledky se odrazily i na změnách v rozložení mocenských sil na mapě Svaté říše římské

a dotkly se i podoby České koruny. Zikmund obětoval poslední územní úspěch Karla IV. – Braniborsko (koupeno 1373) –, které mu připadlo po smrti Jošta Moravského (1411) a jímž v průběhu kostnického koncilu odměnil norimberského purkrabího Fridricha VI. Trvalému zcizení marky se sice bránil Václav IV. a česká reprezentace, ale v podstatě nic nezmohli. Zikmund Fridrichovi nejprve markrabství zastavil (1415) a posléze udělil v léno (1417). Vzala tak za své i klauzule v zástavní smlouvě, podle níž bylo českému králi ponecháno právo zpětného výkupu země.¹ Nový markrabě vládl v Braniborsku jako Fridrich I. a položil základ ke slávě Hohenzollernů na severu říše. Ti se vzápětí snažili ovládnout také Dolní Lužici, která se již delší dobu potýkala s těžkými vnitřními problémy. Zikmund, zaneprázdněný bojem proti husitským Čechům, ponechal zodpovědnost za její správu na zemském fojtovi Janovi z Polence, jemuž roku 1422 celou zemi zastavil.² Ani toto krajní rozhodnutí však nevrátilo Dolní Lužici klid a po fojtově smrti (†1437) jeho dědicové viděli východisko jediné v převedení zástavy na bohatšího držitele, k čemuž dostali konečné povolení v roce 1448. Dolní Lužici se snažili získat jednak markrabí míšeňští z rodu Wettinů a jednak Hohenzollernové, kteří byli nakonec úspěšní. Míšeňští markrabí se museli spokojit pouze s příhraničními panstvími Finsterwalde a Senfentberg.³

Wettini i Hohenzollernové se snažili proniknout též do Slezska, kde se postupně otevírala cesta k opanování těch knížec-

1 Johannes SCHULTZE, *Die Mark Brandenburg 2*, Berlin 1961, s. 234–235.

2 Fojtský úřad v Horní Lužici Zikmund svěřil svému přednímu dvořanovi Albrechtovi z Koldic (†1448), který byl hejtmanem také ve Svidnicku-Javorsku. Protože často pobýval u dvora, zastupovali ho v Horní Lužici postupně jeho synové Jan a Těma (od 1428). Koldicové se osvěčili již ve službách prvních Lucemburků na českém trůně. Srov. Hermann KNOTHE, *Urkundliche Grundlagen zu einer Rechtsgeschichte der Oberlausitz von den ältesten Zeiten bis Mitte des 16. Jhs.*, in: NLM 53, 1877, s. 161–421.

3 Dolní Lužici od roku 1448 fakticky držel Fridrich II. Braniborský (†1471). Fridrich II. Saský se naděje na ovládnutí země vzdal roku 1450. Richard von MANSBERG, *Der Streit um die Lausitz 1440–1450*, in: NASG 29, 1908, s. 282–311; Rudolf LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, Berlin 1963, s. 80–83. K dolnolužickým fojtům Johann Wilhelm NEUMANN, *Versuch einer Geschichte der Niederlausitzische Landvögte 1–2*, Lübben 1832–1833. Ke sporům o Dolní Lužici nově Elfie-Marita EIBL, *Die Lausitzen zwischen Böhmen, Brandenburg und Sachsen in der Zeit Kaiser Friedrichs III. (1440–1493)*, in: *Akkulturation und Selbstbehauptung. Studien zur Entwicklungsgeschichte der Lande zwischen Elbe/Saale und Oder im späten Mittelalter*, eds. Peter Moraw – Eberhard Holtz – Michael Lindner, Berlin 2001, s. 311–346.

tví, jejichž piastovští a přemyslovští držitelé postupně vymírali. V tomto směru měli velkého konkurenta v Jiřím z Poděbrad a později v Matyáši Korvínovi. Jedním z důležitých nástrojů k dosažení kýžených cílů byly jako vždy sňatky, pěstované všemi stranami.⁴

Wettini prožili v první polovině 15. století neobyčejný vzestup, za nějž vděčili především Zikmundovi, jemuž mimo jiné pomáhali v boji proti husitským Čechům. Zikmund se jim velkoryse odvděčil, když jim po vymření saských Askánců udělil v léno saské vévodství a s ním spojený kurfiřtský hlas (1423).⁵ Navíc roku 1422 dal Wettinům do zástavy některé české državy ve Vogtlandu (Stollberg, Schöneck, Mylau, Reichenbach, Gattendorf, Sparemberg, Reitzenstein) a také poměrně rozsáhlé zboží v severozápadních Čechách, jež zahrnovalo královské město Most a hrad nad ním, městečko Duchcov a hrad Osek/Rýzmburk. Vztah Wettinů k císařské rodině mělo ještě upevnit v roce 1439 uzavřené zasnoubení Zikmundovy vnučky Anny (1432–1462) s Vilémem III. Saským zvaným Udatný (der Tapfere, 1425–1482). Sňatek byl uzavřen o sedm let později a Vilém si od něho sliboval získání lucemburského vévodství i naděje na České království i Uhry. Manželství se však nevydařilo a saský vévoda se nedočkal ani očekávaných hodnot.⁶ Iluzorními se staly především Vilémem prosazované nároky na Lucembursko, protože držitelka rodového vévodství, vnučka Karla IV. Eliška Zhořelecká, ho v roce 1442 de facto postoupila vévodovi Filipu Burgundskému.⁷

Nástupce Zikmunda Lucemburského na českém trůně mohl tedy uplatňovat nároky na Čechy, Moravu, obě Lužice, na slez-

- 4 Např. dcery Fridricha I. Braniborského Magdalena a Alžběta byly provdány za Mikuláše Opolského, resp. Ludvíka Lehnického.
- 5 Prvním kurfiřtem se stal Fridrich (IV.) I. Bojovný (der Streitbare, † 1428). K rozmachu Wettinů v 15. století Karlheinz BLASCHKE, *Geschichte Sachsens im Mittelalter*, Berlin 1990, s. 274–28; Enno BÜNZ, *Die Kurfürsten von Sachsen bis zur Leipziger Teilung (1423–1485)*, in: *Die Herrscher Sachsens: Margrafen, Kurfürsten, Könige 1089–1918*, ed. Franz-Lothar Kroll, München 2004, s. 39–54; Reiner GROSS, *Die Wettiner*, Stuttgart 2007, s. 70–91.
- 6 E. BÜNZ, *Die Kurfürsten von Sachsen*, s. 46. Vilémův starší bratr Fridrich II. Saský zv. Mírný (der Sanftmütige, 1412–1464) byl ženat s Markétou Habsburskou, dcerou Arnošta Rakousko-Štýrského a sestrou císaře Fridricha III.
- 7 Eliška byla dcerou Zikmundova mladšího brata Jana Zhořeleckého (†1396). Ke ztrátě Lucemburska Rudolf URBÁNEK, *Dvě studie o době poděbradské*, Brno 1929, s. 26–43; Božena KOPIČKOVÁ, *V soumraku Lucemburků*, in: *ĎaS 6/1994*, s. 9–14.

ská knížectví a na solitérní české državy na území říše, přesněji na území Míšeňska, Durynska, Vogtlandu, Horní Falce a v Pomohani. Mnohá z těchto míst se ale pokoušely získat rody, v jejichž zájmové sféře tyto ostrůvky české moci ležely, především již zmínění Wettini, Hohenzollernové a také Wittelsbachové. Po Zikmundově smrti byl roku 1438 korunován českým králem Albrecht Rakouský, manžel císařovy dcery Alžběty (†1442). Vládl však příliš krátce na to, aby se prosadil jako skutečný panovník, natož aby dosáhl obnovy a stabilizace České koruny.⁸ Albrecht již v říjnu roku 1439 podlehl úpravci a jeho následně narozený syn Ladislav (22. února 1440) se jen těžko mohl chopit vlády, byť ho jeho hrdá matka nechala téměř vzápětí korunovat uherským králem (15. května 1440). Uherští magnáti také nebrali na tuto událost přílišný ohled a zvolili si za krále polského vladaře Vladislava, který však již roku 1444 padl u Varny v boji proti Turkům. Teprve pak se opět vrátili k Ladislavovi a uznali ho za svého panovníka. Ani českým stavům nevyšel plán s obsazením trůnu Albrechtem III. Bavorským, neboť vévoda nabízenou korunu zdvořile odmítl.⁹ A tak i České království zůstalo bez faktického vládce, byť i zde se s Ladislavem počítalo.

Pro pochopení následujícího vývoje je ještě třeba připomenout, že z hlediska státoprávního nebyl vztah českého krále vůči vedlejším zemím jednotný, což se odrazilo i ve správním systému České koruny. Některé země podléhaly českému králi bezprostředně, nad některými měl pouze lenní svrchovanost. V takovém případě králi skládal lenní slib držitel a vládce příslušného území, který sám zodpovídal za jeho chod. Uvedený rozdíl byl zvláště markantní ve Slezsku rozdrobeném na jednotlivá knížectví. Do konce 14. století český král bezprostředně spravoval dvě tzv. dědičná slezská knížectví – vratislavské (od r. 1335) a svídnicko-javorské (od r. 1392). Ke královským knížectvím náležela též polovina Hlohovska, která ale v roce 1384 přešla do držení

8 Albrecht byl korunován 29. 6. 1438. Vedlejší země mu holdovaly, obsadil i královské úřady v nich. Rudolf URBÁNEK, *České dějiny* III/1. Věk poděbradský 1, Praha 1915, s. 427, 446.

9 Nejnověji k tématu včetně kritického rozboru literatury Ivana HERGLOVÁ, *Bavorské kandidatury na český trůn v pozdním středověku a raném novověku*, DP obhájená na ÚČD FF UK, Praha 2007.

těšínských Piastovců (do r. 1481).¹⁰ Ostatní knížectví drželi jako česká léna slezští Piastovci, jejichž jednotlivé větve však začaly právě v druhé polovině 15. století postupně vymírat. Zvláštní místo patřilo ještě Opavsku, které je dnes vnímáno jako součást Slezska, k němuž se skutečně časem přiklonilo. Od roku 1318 byli jeho držitelé opavští Přemyslovci, tj. potomci nelegitimního syna Přemysla II. Mikuláše. Jan Lucemburský napomohl Mikuláši II. ovládnout také ratibořské knížectví. Vzniklé opavsko-ratibořské knížectví si jeho synové rozdělili (r. 1377). Další úpravy se týkaly opavského knížectví, z něhož nakonec vznikla tři knížectví – opavské, krnovské a hlubčické.¹¹ Na okraj je třeba ještě připomenout, že Kladsko se zatím ještě počítalo k Českému království, nikoliv tedy ke Slezsku.¹²

V zemích, nad nimiž český král vládl bezprostředně neboli dědičně, jmenoval svým zástupcem hejtmana nebo fojta (*capitaneus, Landvogt*). Vnitřní správu země měly na starosti další instituce a úřady, které již byly obsazovány místní elitou. Králi skládaly tyto země prostřednictvím svých reprezentantů korporativní holdovací přísahu, již panovník akceptoval potvrzením všech práv a privilegií dané země, případě jejích dalších subjektů (např. měst). Hejtmani v zemích pod přímou vládou českého krále byli od lucemburské éry jmenováni většinou z řad českých šlechticů. Existovaly však i výjimky. Výrazem hrdosti a velké politické angažovanosti byla snaha vratislavské městské rady získat do svých rukou i hejtmanská práva nad celým vratislavským knížectvím. Podařilo se jí to poprvé již za vlády Karla IV. (1361–1369), znovu

- 10 Jana WOJTUCKA, *Začlenění Hlohovska do Koruny české a jeho vývoj v letech 1331–1384*, in: *Integrační a partikulární rysy českého státu v pozdním středověku*, ed. Lenka Bobková, Praha 2003 (Korunní země v dějinách českého státu 1), s. 96–160, zde s. 142.
- 11 Jana KONVIČNÁ, *Opavsko a opavští Přemyslovci za vlády posledních Lucemburků*, in: *Paginae historiae* 5, 1997, s. 5–25; Martin WIHODA, *Sto let prosperity*, in: Pavel Kouřil – Dalibor Prix – Martin Wihoda, *Hrady českého Slezska*. Brno – Opava 2000, s. 493–497. Jako poslední z opavských Přemyslovců zemřel kanovník Přemysl v roce 1493.
- 12 Ondřej FELCMAN – Ladislav HLADKÝ – Jaroslav ŠŮLA, *Právní postavení Kladska v českém státě do roku 1742 (K ústavněprávnímu, politickosprávnímu a církevněsprávnímu vývoji Kladska)*. 1. část, in: *Kladský sborník* 2, 1998, s. 9–32; Arno HERZIG – Małgorzata RUCHNIEWICZ, *Dzieje Ziemi Kłodzkiej*, Hamburg – Wrocław 2006; František MUSIL, *Kladsko v době vlády Lucemburků (Jan Lucemburský, Karel IV.)*, in: *550 let hrabství kladského 1459–2009*, ed. Vladimír Wolf, Trutnov 2009, s. 41–76.

pak v letech 1424–1455 a od roku 1458 pak s krátkým přerušením již stabilně.¹³ Vratislav již nebyla jen ekonomicky silným městem, ale stala se prvořadým politickým činitelem ve Slezsku.¹⁴ V Horní Lužici dlouhá léta zastával funkci zemského fojta Albrecht z Koldic (1425–1448),¹⁵ jenž byl zároveň svídnicko-javorským hejtmánem.

Léta interregna po Albrechtově smrti neprospěla ani vztahům mezi korunními zeměmi a Čechami, které byly citelně narušeny již v předchozích desetiletích. Obecně lze říci, že ve všech zemích došlo k růstu stavovského uvědomění, které se rozvíjelo na principu zemského stavovství reprezentovaného vlastními orgány, aniž by došlo k nějaké provázanosti tendující ke vzniku celokorunní stavovské instituce. Integrující úlohu se snažily hrát české stavy, neboť byly přesvědčeny o svém nadřazeném postavení, z něhož odvozovaly své oprávnění jednat a rozhodovat za celou Českou korunu, což zaznívá i z volebních kapitulací předkládaných nastupujícím panovníkům. Opakovaně od nich žádali zachování či obnovu územního rozsahu České koruny.¹⁶ Vedlejší země svou sounáležitost s ní nepopíraly, ale zodpovídat se byly ochotny panovníkovi a jeho úřadům, nikoliv českým stavům.

Čekání na krále

Obsazení českého trůnu po Albrechtově smrti se řešilo v českých stavovských kruzích poměrně dlouho. Do vleklých jednání se promítaly nejen náboženské spory mezi kališníky a katolíky,

- 13 Martin ČAPSKÝ, *Hejtmanský úřad v rukou města Vratislavi ve středověku*, in: Lenka Bobková – Martin Čapský – Irena Korbelařová a kol., *Hejtmanská správa ve vedlejších zemích Koruny české*, Opava 2009, s. 77–102.
- 14 Důkazem aktivity města je i početná korespondence, již město ve druhé polovině 15. století vedlo, viz Berthold KRONTHAL – Heinrich WENDT (eds.), *Politische Korrespondenz Breslaus im Zeitalter des Königs Matthias Corvinus*, in: SRS 13 (1469–1479) a 14 (1479–1490).
- 15 Albrecht byl za času Zikmunda mistrem komory, vystřídal ho Jan z Koldic.
- 16 Již na Albrechtu Habsburském žádaly ve volební kapitulaci (konec r. 1437) obnovu České koruny, *Akta veřejná i sněmovní w králowství Českém od r. 1432 do 1439*, in: AČ 3, ed. František PALACKÝ, Praha 1844, s. 459–461; stejně tomu tak je v návrhu kapitulace pro Vladislava II. z 16. 6. 1471, *Akta veřejná i sněmovní w králowství Českém od r. 1453 do 1490*, in: AČ 4, ed. TÝŽ, Praha 1846, s. 451–454; a podobně i v požadavcích stavů vůči Ferdinandovi I. v roce 1526, *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu 1*, eds. Antonín GINDELY – František DVORSKÝ, Praha 1877, č. 23, s. 35.

ale i jejich rozdílné postoje politické a částečně též otázka určité domluvy s korunními zeměmi. Než se české stavy ve své většině usnesly na volbě Ladislava Pohrobka (1439–1457), proběhlo několik zemských sněmů. Některých z nich se zúčastnili i zástupci stavů vedlejších zemí, které si ale zachovávaly od kališnických kruhů v Čechách odstup. Českému zemskému sněmu psalo město Vratislav,¹⁷ poselstvo z Horní Lužice dorazilo na sněm např. v letech 1440¹⁸ a 1442,¹⁹ Moravané, slezská knížata, zástupci obou Lužic i slezských královských dědičných knížectví byli pozváni také na další navazující sněmovní jednání.²⁰ V obecné rovině se celokorunních záležitostí dotkly závěry sněmu z roku 1446, jehož se zúčastnili i zástupci korunních zemí, aby jednali o nastolení panovníka, který by opět spojil pod svou vládou celou Českou korunu.²¹

V této chvíli se ovšem dosud nezletilý Ladislav Pohrobek stále ještě nemohl ujmout trůnu. Navíc o vliv na prince soupeřil jeho strýc a poručník římský král Fridrich III. s rakouskými stavy

- 17 Vratislavští ujišťovali v prosinci 1440 český zemský sněm, že odolávají nabídkám polského krále a že chtějí zachovat věrnost České koruně, *Psaní rozličných osob od r. 1396 do 1440*, in: AČ 3, s. 305–306. Komunikace a účast na sněmech byla zřejmě mnohem častější. Ve vratislavském archivu je např. uložen list královny Alžběty, jímž z Prešpurku zve 21. 10. 1441 reprezentaci z Vratislavi na jednání sněmu do Prahy (*als die nechste sammlung in uns Stat zu Prag gewesen ist*), který se měl konat na sv. Martina, ale bude přeložen na jiný den (*an ander tag gesezt ist, und von trefflichen sachen wegen, gehalten sol werden*) a navrhuje, aby byla vyslána delegace složená ze dvou šlechticů, dvou radních a dvou zástupců obce. Viz APW, *Akta miasta Wrocławia*, T 52 337, (č. 2717). Za laskavé předání informace jsem zavázána Martinovi Čapskému, jemuž tímto děkuji. Polsko se pochopitelně snažilo oslabení Českého království využít a také dosáhlo dílčích úspěchů při hranicích s Horním Slezskem, kde získalo Osvětimsko (1454) a Seveřsko (1442).
- 18 R. URBÁNEK, *České dějiny* III/1, s. 468; *CDLS* IV, s. 80, edituje záznam ze zhořeleckých městských účtů o platu poslům k pražskému sněmu i platu poslům, kteří putovali s listy z Prahy do Budyšina.
- 19 R. URBÁNEK, *České dějiny* III/1, s. 596; *CDLS* IV, s. 206, posly vyslalo město Zhořelec.
- 20 Šlo o podzimní sněm roku 1442; zprávy o něm otisknuty in: AČ 1 (*Sněmovnj věci české*), ed. František PALACKÝ, Praha 1840, s. 268–275, zvláště s. 273–274. Ve zvacím listu pro Oldřicha z Rožmberka jsou zmíněni i obeslaní reprezentanti vedlejších zemí. Jednání však bylo přeloženo na leden 1443 a doklad o možné přítomnosti pozvaných zástupců z korunních zemí chybí.
- 21 Zápis srov. AČ 1, s. 295–296. Akta o jednání, *Sněmovnj věci české od r. 1446 do 1452*, in: AČ 2, ed. František PALACKÝ, Praha 1842, s. 209–17; *CDLS* 4, s. 421–22 svědčí o přítomnosti zhořeleckého zástupce; Rudolf URBÁNEK, *České dějiny* III/2. Věk poděbradský 2, Praha 1918, s. 98.

a uherskými magnáty, kteří byli sice ochotni Ladislava respektovat jako svého krále, ale zároveň ho chtěli mít pod svou kontrolou. V Čechách nebyla stavovská obec jednotná, a to nejen nábožensky, ale i politicky. Neúnosný chaos v zemi zmírnilo zřízení smluvně uzavřených svazů neboli landfrýdů, které měly v určitém regionu zabezpečovat klid a mír. Časem nabyly převahy landfrýd zahrnující střední a východní Čechy, do jehož vedení se dostal Jiří z Poděbrad. Ten se pak v roce 1448 prosadil do čela správy celého království. V postavení zemského správce či gubernátora byl od roku 1452 respektován císařem Fridrichem III. a posléze i mladým Ladislavem, o jehož příjezd do Čech se Jiří zasadil.²² Nicméně přes všechny snahy Jiřího z Poděbrad ovlivňovat i dění v korunních zemích, byly jeho pravomoci gubernátora víceméně omezeny na Čechy. Teprve od příchodu Ladislava do Prahy mohl svůj vliv přenést na mladého krále a nepřímo tak zasahovat i do vedlejších zemí.

Ladislav překročil hranice Českého království v létě roku 1453. Nejprve se zdržel v Brně, kde mu jako svému dědičnému pánovi holdovaly moravské stavy. Českým králem byl korunován v katedrále sv. Víta 28. října 1453.²³ Teď bylo na vedlejších zemích, aby mu vyjádřily svou věrnost. Jako první tak učinili reprezentanti hornoluzické šlechty i měst, kteří složili 24. listopadu v Praze holdovací přísahu Ladislavovi, jeho mužským dědicům, Koruně a Království.²⁴ Jak je patrné ze zhořeleckých pramenů, někteří z vyslanců Horní Lužice zůstali i v následujících měsících v hlav-

22 Úřad si měl ponechat až do roku 1460.

23 Ke korunovaci podrobně R. URBÁNEK, *České dějiny* III/2, s. 741–749. Korunován byl pravděpodobně olomouckým biskupem Janem Házem; R. Urbánek ale uvažuje spíše o ostrihomském biskupovi.

24 CDLS IV, s. 826: „*Wir sweren zu got, unser liebin frauen und allen gottesheiligen, dem durchluchtigisten fürsten und herren herren Laszlaw konige zu Behem und seinen liplichen erben mannes geschlecht, und ab die nichten weren, der croen und dem konigreich zu Beheim hinfür getraw, gewertig und gehorsam zu sein, iren frommen zu betrachten und iren schaden zu wenden und in helfen und beys- tehen widder allermenniglich, nymanden uszgenommen, noch allim unserm vermögen, getreulich und ungeferlich. Das bitten wir uns gott zu helfen und alle gotisheiligen.*“ Úryvek je převzat z analů zhořeleckého matematika Bartholomea Sculteta, *Annalium gorlicensium III*, s. 66–68, které dnes má Biblioteka uniwersytecka we Wroclawiu, sign. Akc 1947 XI 3; *Urkundliche Beiträge zur Geschichte Böhmens und seiner Nachbarländer im Zeitalter Georg's von Podiebrad (1450–1471)*, ed. František PALACKÝ, Wien 1860 (FRA II/20), s. 66–68, uvádí deníkový záznam zhořeleckých poslů ze sněmovního jednání v Praze 15.–26. listopadu 1453.

ním měšť království a snažili se bedlivě sledovat počínání mladého krále.²⁵ O Dolní Lužici se v této souvislosti nehovoří, a zůstává otázkou, zda její reprezentanti byli v Praze přítomni. Zemi dosud drželi v zástavě braniborští markrabí a její postavení vůči českému králi bylo tudíž ambivalentní. Přestože se Ladislavovy korunovace účastnili i Wittelsbachové – vévoda bavorsko-landshutský Ludvík IX. a falckrabě Ota II. z Mosbachu (1435–1499) –, kteří byli dědici českých lén v Horní Falci, zřejmě se o vyjasnění práv k nim nemluvalo.²⁶ S lenní přísahou nechvátala ani slezská knížata a z královských knížectví Ladislavovi holdovali pouze poslové ze Svídnicko-Javorska. Vratislavští králi sdělili, že není obvyklé, aby skládali přísahu prostřednictvím zástupců, ale že tak chtějí učinit přímo do králových rukou ve Vratislavi.²⁷ Hrdé město tak demonstrovalo svůj odpor vůči českým kališníkům v čele s Jiřím z Poděbrad. Odpor vůči těmto „heretikům“ podpořil svými vystoupeními Jan Kapistrán při návštěvě města (1453, 1454) a dále ho pomáhali živit svými kázáními někteří vratislavští duchovní, z nichž asi nejlivnější a nejbojovnější byl Mikuláš Tempelfeld.²⁸

Rok po své pražské korunovaci se Ladislav skutečně vydal na holdovací cestu do Horní Lužice a Slezska, aby nad nimi fakticky převzal moc. Zastavil se v Žitavě a pak ve Zhořelci, kde ho nejen bohatě pohostili, ale také mu zde holdovala celá Horní Lužice. Posléze tak učinila i Vratislav (21. 12. 1454), byť podle líčení Petra Eschenlora stále žehrala na Ladislavův „kacířský“ doprovod

- 25 Poslové Gregor Seligen a Johannes Bereit byli v Čechách ještě na počátku roku 1454. Psali do Zhořelce, že musí být stále v blízkosti krále, protože nevědí, co bude: „*[Wir] müssen also hie legin, des morgens lange sloffin, frue essen, dem knogige zur kirchen, zum stechin und tenczin tegelichen fulgin, also das nymand endes gehalten magk etc...*“. Bartholomeus SCULTETUS, *Chronik*, s. 340–344, uloženo v RA Görlitz; úryvek editován CDLS IV, s. 856–857.
- 26 Část zbylých hornofalckých držav získaných kdysi Karlem IV. byla v rukou města Norimberku, část zůstávala Wittelsbachům. Ty v důsledku složitých rodových transakcí nakonec přešly na Otu I. z Mosbachu. Jednání o svrchovanost nad českými lény v Horní Falci komplikovala skutečnost, že česká strana Wittelsbachům dosud nesplatila 100.000 zlatých za Braniborsko, které markrabě Ota Braniborský v roce 1373 prodal Karlu IV. – Franz Xaver LOMMER, *Die böhmischen Lehen in der Oberpfalz I*, Amberg 1907, s. 47–49.
- 27 Richard KOEBNER, *Der Widerstand Breslau gegen Georg von Podiebrad*, Breslau 1916, s. 23–35.
- 28 Jan DRABINA, *Ośrodkie kaznodziejskie Wrocławia jako centra walki z Jerzym z Podiebradu*, in: AUWr 70, *Historia* 14, 1968, s. 129–145; TÝŽ, *Mikolaj Tempelfeld z Brzegu*, in: *Colloquium salutatis*. Wrocławskie studia teologiczne 2, Wrocław 1970, s. 83–102.

v čele s Jiřím z Poděbrad.²⁹ Ve Slezsku na krále čekalo také rozhodnutí sporů kolem nástupnictví v lehnickém knížectví, jež propukly po skonu Alžběty Lehnické (†1449), která knížectví spravovala jako regentka.³⁰ O dědictví se přihlásila její dcera Hedvika ve jménu svého syna Fridricha.³¹ Proti ní se ale postavilo město Lehnice.³² V této chvíli se ozvaly v zájmu krále a Koruny české stavy, které osiřelé knížectví jednoznačně označily za odumřelé léno, o jehož osudu má právo rozhodnout český král.³³ Ladislav v tomto smyslu jmenoval lehnickým hejtmanem na radu Jiřího z Poděbrad jeho příbuzného Procka z Kunštátu. Tímto krokem však spor vyřešen nebyl, naopak přibyl ještě další zájemce o knížectví – Jiří z Poděbrad, jenž se snažil oddálit definitivní rozhodnutí do dovršení šestnácti let Hedvičina syna Fridricha, jehož by pan gubernátor rád viděl po boku své dcery Zdenky.³⁴ Jiří by tak rozšířil vliv svého rodu ve Slezsku, kde již některé majetky vlastnil. Získal je v souvislosti s tzv. častolovickým dědictvím, k němuž kromě statků ve východních Čechách náleželo ještě Klad-

- 29 Naposledy k tomu Martin ČAPSKÝ, *Král obklopený kacíři. Slavnosti na počest Ladislava Pohrobka ve Svidnici a ve Vratislavi*, in: *Rituály, ceremonie a festivity ve střední Evropě 14. a 15. století*, eds. Martin Nodl – František Šmahel, Praha 2009 (Colloquia mediaevalia Pragensia 12), s. 65–76. Podrobně viz zde Mlada HOLÁ.
- 30 Alžběta byla vdovou po Ludvíku II. Lehnicko-Břežském († 1436), podruhé provdaná za Václava I. Těšínského. Po Ludvíkovi II. nezůstali žádní mužští potomci.
- 31 Hedvika byla manželkou Jana Lubínského († 1453). Země Lubín byla vyjmuta z lehnického knížectví; jejím centrem byl Lubín (Lüben) ležící severně od Lehnice. V polovině 14. století si v Lubínu založil rezidenční sídlo Ludvík I., který se později stal knížetem břežským a do Břehu také přesídlil. Samostatnou lubínskou větev založil Ludvík III., syn Jindřicha IX. Hajnovského (který byl bratrem Ludvíka II. Lehnicko-Břežského). V letech 1446–96 byla země Lubín zastavena hlohovským knížatům.
- 32 Po smrti Alžběty donutilo město v čele s purkmistrem Ambrožem Bitschenem Hedviku opustit město.
- 33 Ke sporu R. URBÁNEK, *České dějiny* III/3. Věk poděbradský 3, Praha 1930, s. 850–859. Ve sporu se angažovali Hohenzollernové, Fridrich III. zase vyzval Fridricha Saského, aby se ujal Lehnice ve jménu zájmů Ladislava Pohrobka (r. 1450), sliboval mu za to zapsání Lehnice i Dolní Lužice. Proti tomu protestovali čeští stavové na sněmu v Benešově roku 1451, jimž 28. 5. 1451 psali o pomoc bratři Jan a Jindřich Lubínští, ale zatím vyznělo vše do ztracena. Lehničtí pak 28. 4. 1452 holdovali Fridrichu Saskému. Jan Lubínský byl následně poražen i vojensky a vzdal se Lubínu za finanční náhradu. Spor byl oživen roku 1453, kdy byly znova vzneseny nároky Ladislava Pohrobka jako českého krále.
- 34 Jiří 7. 5. 1454 uzavřel v Praze v tomto smyslu dohodu s Albrechtem Braniborským jako příbuzným Hedviky a Fridricha. O den dříve Albrecht uzavřel přátelskou smlouvu s Jiřím. Srov. R. URBÁNEK, *České dějiny* III/ 2, s. 657–658.

sko, slezské knížectví Frankenštejn (Ząbkowice Sl.) a zástavní práva ke knížectví Minsterberk (Münsterberg/Ziębice).³⁵ Ohledně Lehnice ale Jiří neuspěl. V červnu 1454 došlo ve městě k převratu. Nově dosazená městská rada se postavila za kněžnu Hedviku, která se slavnostně vrátila do Lehnice. Procek z Kunštátu byl vyhnán nebo zemřel, někdejší lehnický purkmistr a odpůrce práv Hedviky na město Ambrož Bitschen byl 24. července 1454 popraven.³⁶ Ladislav se smířil s danou situací. A nakonec došlo i k sňatkové alianci mezi lehnickými Piastovci a Poděbrady, když se v roce 1474 provdala Jiřího dcera Ludmila (1456–1503) za Fridricha I. Lehnického (†1488).³⁷

Během holdovací cesty 1453/54 Ladislav Pohrobek přistoupil také ke jmenování nových zástupců panovníka v navštívených dědičných královských zemích. Na radu Jiřího se významného postu hejtmana nad knížectvím vratislavským a svídnicko-javorským dostalo Jindřichovi z Rožmberka, jenž se zároveň stal i zemským fojtem v Horní Lužici. Je pozoruhodné, že se vrchní správa těchto zemí dostala opět do rukou jedné osoby. Je však těžké rozhodnout, do jaké míry to byla záměrná snaha o jistou integraci či zda šlo o pouhý vstřícný krok vůči katolickému obyvatelstvu zmíněných území a současně i vůči katolickým Rožmberkům, jejichž pozornost tak byla současně směřována mimo Čechy. Sami Rožmberkové o proniknutí do Slezska také stáli, což potvrzuje i sňatek Jana II. z Rožmberka s Annou Hlohovskou

- 35 Zápisy na tato zboží Jiří vykoupil od Viléma Krušiny z Lichtenburka 16. 5. 1454, *LBUS* 2, s. 150–151, č. 32. V roce 1456 pak Jiří odkoupil i zástavní práva k Minsterberku od Arnošta Opavského. Dohody z 8. 3. 1456 viz *Listiny archivu někdy Olešnického, nyní ve státním archivu Vratislavském chované a Čech a Moravy se týkající*, ed. Josef EMLER, in: *AČ* 15, Praha 1896, s. 219. Arnošt Opavský navíc prodal svůj díl v Opavsku Boleslavu V. Opolskému, po němž jej zdědil Mikuláš I. Opolský. Nároky na uvolněné zboží vznesl i Jiří a Mikuláš mu roku 1460 raději příslušnou část Opavska odstoupil. K tomu naposledy Martin ŠANDERA, *Jiří z Poděbrad a jeho snahy o založení nové dynastie*, in: Ondřej Felcman – Radek Fukala a kol., *Poděbradové. Rod českomoravských pánů, kladských hrabat a slezských knížat*, Praha 2008, s. 67–72.
- 36 Hermann MARKGRAF, *Der Liegnitzer Lehnstreit 1449–1469*, in: *Abhandlungen der Schlesischen Gesellschaft für vaterländische Cultur*, phil.-hist. Abt., Breslau 1869, s. 25–70, 1871, s. 41–65; R. URBÁNEK, *České dějiny* III/2, s. 862; Przemysław WISZEWSKI, *Świat według Ambrożego Bitschena, czyli jak XV-wieczny mieszkaniec Legnicy mógł postrzegać swoje miejsce we wszechświecie*, in: *Szkice Legnickie* 25, 2004, s. 29–86.
- 37 Fridrich I. Lehnický v letech 1471–1474 zastával úřad zemského fojta v Horní Lužici, krátce byl nejvyšším slezským hejtmanem (1488).

(1454). Po předčasné smrti svého bratra Jindřicha (1427–1457) se právě on stal krátce vratislavským hejtmanem (pouze do 1458), nikoliv však již fojtem Horní Lužice.³⁸ Navíc další z rožmberských bratří Jošt dosedl v roce 1456 na biskupský stolec ve Vratislavi.³⁹

S Ladislavovým nástupem na český trůn ožily také snahy o vyrovnání sporných pohledávek mezi českým králem a sousedními Wettiny. Od dob Zikmunda Lucemburského nevyjasněných otázek v česko-saských vztazích spíše přibývalo a za Jiřího správcovství se je nedařilo řešit. Jeden z problémů v sobě skrývalo manželství Viléma Saského s Ladislavovou sestrou Annou, s níž vévoda sice nežil ve shodě, ale velmi důrazně se hlásil k právům, jež mu z uzavřeného sňatku plynula. V prvé řadě šlo o splacení manželčina věna a s ním spojené naděje na získání lucemburského vévodství, které však Eliška Zhořelecká fakticky již v roce 1442 přenechala burgundským vévodům. České stavy ale považovaly Eliškou provedené transakce za neoprávněné a zcizení Lucemburska se vehementně bránily. Již v roce 1443 žádaly Fridricha III., aby se zasadil o navrácení vévodství k České koruně. Na aktuálnosti lucemburská otázka nabyla po smrti Elišky Zhořelecké (†1451). Nicméně ani tehdy ke změně ve prospěch českého krále, tj. Ladislava, nedošlo. Těžko tudíž mohl Vilém doufat ve splnění svých požadavků.⁴⁰

Česko-saské vztahy komplikovaly též neurovnané poměry v samotném Sasku. Bratři Fridrich II. a Vilém III. si sice v roce 1445 své mocenské sféry rozdělili, ale vzápětí mezi nimi vznikl svár o državy a kurfirťskou hodnost. Konflikt přerostl ve válku (tzv. Sächsischer Bruderkrieg, 1446–1451),⁴¹ v níž se Jiří z Poděbrad

38 Tam nastoupil Jan z Vartemberka. Úřad zastával do roku 1464. Jan z Rožmberka později stanul proti Jiřímu z Poděbrad a stal se nejvyšším komořím Matyáše Korvína. František BENEŠ, *Zradil Jan z Rožmberka krále Jiřího z Poděbradské-ho?*, in: JSH 35, 1966, s. 115; Anna KUBÍKOVÁ, *Rožmberské kroniky krátký a summovní výtah. VIII. Kapitola – Jan II. z Rožmberka*, in: JSH 58, 1989, s. 193–209.

39 Josef HAMRŠMÍD, *Jošt z Rosenberka a jeho doba*, Praha 1892. K vratislavskému biskubství v 15. století Józef MANDZIUK, *Historia kościoła katolickiego na Śląsku. Średniowiecze I/3*, Warszawa 2005, s. 113–118; stručně Werner MARSCHALL, *Geschichte des Bistums Breslau*, Stuttgart 1980, s. 45–50. K roli vratislavských biskupů poděbradské doby a k Poděbradově slezské politice před jeho zvolením českým králem viz nejnověji Václav FILIP – Karl BORCHARDT, *Schlesien, Georg von Podiebrad und die römische Kurie*, Würzburg 2005, s. 60–79.

40 Nerozhodná byla jednání na sjezdu v Mohuči v březnu 1454, Ladislava zastupoval Řehoř Heimburk.

41 Herbert KOCH, *Der Sächsische Bruderkrieg (1446–1451)*, Erfurt 1909.

přiklonil k Vilémovi. S neurovnanými poměry v Sasku a vzdáleně i s lucemburskou otázkou souvisela účast vévody Viléma ve vestfálské neboli soestské válce (1444–1449).⁴² Vilém podpořil kolínského arcibiskupa Dětricha z Moers v boji proti městům Lipstadt a Soest v naději na prosazení svých nároků na Lucembursko. Ve službách saského vévody bojovaly i oddíly naverbované českými šlechtici (angažoval se takto purkrabí Fridrich z Donína, Petr Holický ze Šternberka, Vilém z Ilburka, Hynek Krušina ze Švamberka a další).⁴³ Po prohrané bitvě u Soestu 1447 vyvstaly nejasnosti kolem vyplacení žoldu, což vedlo k dlouholetým tažanicím.⁴⁴ Smír mezi saskými bratry zmrazil vztahy mezi Jiřím a Vilémem. Na území Čech hledal azyl nyní nepohodlný rádce vévody Viléma Opl z Fictumu⁴⁵ a kontakty s Čechami sehrály svou roli i při únosu synů kurfiřta Fridricha v roce 1455 (tzv. Prinzenraub).⁴⁶

Neshody trvaly i kolem českých lén v Sasku, což se promítlo i do četných česko-saských jednání, která se opakovaně dostávala do slepé uličky. Na schůzce v Mostě roku 1451 bylo rozhodnuto přenést konečný výrok na nového krále a po Ladislavově korunovaci skutečně došlo k obnovení sporu. V lednu 1454 se konala nová česko-saská schůzka v Lounech, které byly nejbliže

- 42 Heinz-Dieter HEIMANN, *Die Soester Fehde*, in: *Soest. Geschichte der Stadt 2. Die Welt der Bürger. Politik, Gesellschaft und Kultur im spätmittelalterlichen Soest*, eds. Týž – Wilfried Ehbrecht – Gerhard Köhn, Soest 1996, s. 173–260; Winfried EBERHARD, *Emanzipation oder Territorialisierung? Die Soester Fehde als Ausdruck des Rihgens um die staatliche Ordnung im Nordwesten zwischen Reich, Burgund, Erzstift Köln und Hanse*, in: *Studien zu den Luxemburgern und ihrer Zeit 3. Festschrift Heinz Stoob zum 70. Geburtstag*, eds. Friedrich Bernward Fahlbusch – Peter Johaneck, Warendorf 1989, s. 404–432.
- 43 Heinz-Dieter HEIMANN – Uwe TRESP (eds.), *Thüringische und böhmische Söldner in der Soester Fehde. Quellen zum landesherrlichen Militärwesen im 15. Jahrhundert aus thüringischen und sächsischen Archiven*, Potsdam 2002.
- 44 Uwe TRESP, *Söldner aus Böhmen. Im Dienst deutscher Fürsten: Kriegsgeschäft und Heeresorganisation im 15. Jahrhundert*, Paderborn 2004.
- 45 Zakoupil se v severozápadních Čechách.
- 46 Uwe SCHIRMER, *Kunz von Kaufungen und der Prinzenraub zu Altenburg (1455). Strukturen eines spätmittelalterlichen Konfliktes*, in: *Zeitschrift für Historische Forschung 32*, 2005, s. 369–405; Uwe TRESP, *Die Spure führt nach Böhmen. Der Prinzenraub im Kontext der sächsisch-böhmischen Beziehungen um die Mitte des 15. Jahrhunderts*, in: *Der Altenburger Prinzenraub 1455. Strukturen und Mentalitäten eines spätmittelalterlichen Konflikts*, eds. Joachim Emig – Wolfgang Enke – Guntram Martin [et al.], Beucha 2007, s. 195–218.

k dosud saskému Mostu.⁴⁷ Česká strana se na jednání velmi pečlivě připravila. Přivezla si dokonce originály smluv v minulosti uzavřených mezi českými králi a Wettiny. Konkrétně šlo o šest dokumentů, z nichž nejstarší a také nejproblematičtější byla dohoda z roku 1289 uzavřená mezi králem Václavem II. a markrabětem Fridrichem Clemem o výměně jeho statků v okolí Drážďan za blíže neurčené državy v Čechách.⁴⁸ K faktické směně zřejmě nikdy nedošlo, nicméně práva českého krále k některým v listině jmenovaným místům zřejmě trvala. Dalších pět předložených listin se vztahovalo k době vlády Karla IV. Na prvním místě to byla smlouva z let Karlova zápasu o uznání v říši. V roce 1348 se na jeho stranu přiklonil markrabě Fridrichem II. Míšeňský a spolu se svými syny Fridrichem, Baltazarem, Ludvíkem a Vilémem I. uzavřel s Lucemburky dohodu o přátelství a vzájemné podpoře.⁴⁹ Na počátku 70. let 14. století se Wettini přidali k protilucemburskému táboru a dokonce sepsali své výhrady vůči expanzivní politice českého krále směrem do Míšeňska, Vogtlandu a Durynska.⁵⁰ Záhy se však s Karlem IV. opět sblížili a ve dnech

47 R. URBÁNEK, *Dvě studie*, s. 56–70. Jednání v Lounech byl přítomen Jiří z Poděbrad, Ulrich Eicinger, Jan Zajíc z Házmburka (dvorský sudí), Fridrich z Donína a Přibík z Klenového; posledně jmenovaní páni zastávali též úlohu tlumočnicků. Saští vévodové Fridrich a Vilém zůstali v Mostě a do Loun poslali jen své zástupce v čele s míšeňským biskupem Kašparem. Úlohu zprostředkovatele hrál ve Wundsiedlu Albrecht Braniborský; české poselstvo přijelo až 3. února.

48 ACRB 1, s. 52–58, č. 33.

49 ACRB 2, s. 101–102, č. 91; NA Praha, AČK, sign. č. 322. I tehdy se uvažovalo o sva-tebních smlouvách, ale pouze do budoucnosti, protože Lucemburkové v dané chvíli neměli „volnou“ nevěstu.

50 Mimo jiné Karlovi vytýkali, že si присvojił Mylau, Stollberg, Reichenbach, Schöneck, Gattendorf, Reitzenstein, Sparenberg, ač se jednalo o říšské zboží dříve již udělené markrabatům, či o místa s lenní svrchovaností Míšně, dále pak že na svou stranu získal jejich vazaly a učinil je many České koruny, jmenovitě „den Graf Heinrich von Schwarzburg-Arnstadt, Heinrich von Schwarzburg-Leutenberg, Herr von Waldenburg und Herr von Colditz“, že k neprospěchu jejich vazalů přeložil cestu vedoucí přes Cvikov (Zwickau) na české léno Reichenbach, že zavedl nový poplatek v městě Meerane, město Pirna že brání dopravě obilí po Labi do Drážďan atd., viz Johann LOSERTH, *Beiträge zur Geschichte der Erwerbung der Mark Brandenburg durch Karl IV.*, in: MVGDDB 16, 1878, S. 179–181; tento spor rozebral již Siegfried GROTEFEND, *Die Erwerbungspolitik Kaiser Karls IV.*, Berlin 1909, s. 81–83; Christina WÖTZEL, *Zur Burgen- und Territorialpolitik Karls IV. in Thüringen von 1350 bis 1372*, in: *Karl IV. Politik und Ideologie im 14. Jahrhundert*, ed. Evamaria Engel, Weimar 1982, s. 179–196, zde s. 193; Hans PATZE – Walter SCHLESINGER, *Geschichte Thüringens* II/1, Köln – Wien 1974, s. 109.

25.–26. listopadu 1372 s ním v Pirně uzavřeli nové přátelské úmluvy, v nichž slíbili věrnost Karlovi, jeho synu Václavovi a jejich „*erben und nachkomen kunigen zu Behem*“, a uznali jejich práva nad všemi dosud připojenými zeměmi a državami.⁵¹ Jmenovitě jsou připomínána jednotlivá slezská knížectví, Budyšínsko a Zhořelecko, Dolní Lužice, vypočteny jsou i české državy v Horní Falci, ve Frankách, v Plíseňsku,⁵² Vogtlandu⁵³ a Durynsku.⁵⁴ Naznačený podrobný soupis českých držav a lén byl pořízen necelých devět měsíců před Karlovou koupí Braniborska od markraběte Oty Wittelsbšského (srpen 1373), jemuž byla domluvená částka 500 000 zlatých částečně uhrazena zástavou velké části českých držav v Horní Falci.⁵⁵ Je tudíž pozoruhodné, že právě listina z roku 1372 byla vzata v roce 1454 za podklad pro další jednání se saskými vévody.⁵⁶ Nicméně ani v Lounech se opět nedospělo

- 51 NA Praha, AČK, sign. č. 1082; HSA Dresden, O.U. Nr. 4035. Carl WENCK, *Wettiner im XIV. Jahrhundert insbesondere Markgraf Wilhelm und König Wenzel. Mit dem Exkurs: Der vogtländische Krieg*, Leipzig 1877, s. 21–22; Lenka BOBKOVÁ, *Územní politika prvních Lucemburků na českém trůně*, Ústí nad Labem 1993, s. 98–100. Uzavřena byla též svatební smlouva mezi dětmi obou stran – Karlovou dcerou Annou a synem markraběte Fridricha. Ke sňatku však nikdy nedošlo.
- 52 Stollberg, Mylau, Schöneck, Gattendorf, Sparnberg, Reitzenstein, Blankenberg a Karlswald. Lokalizace místa Karlswald je nejistá, klade se též do Chebska. Elen WIDDER, *Mons imperialis Baldenau, Karlstein. Bemerkungen zur Namentgebung luxemburgischer Gründungen*, in: *Studia Luxemburgensia* 3, s. 233–284, zde s. 248, uvažuje o jeho možném založení za Lucemburků.
- 53 Plavno (Plauen), Johannsgrün, Triebel, Posterstein a Treuen v držení Reussů z Plavna, Lobenstein v držení fojtů z Gery, Glauchau v držení pánů ze Schönburku/Šumburku.
- 54 Waldenburg pánů z Waldenburgu, hrad a město Saalfeld, Rudolstadt a Könitz, Leutenberg a Remde hrabat ze Schwarzburku.
- 55 *Regesta Imperii* 8. Die Regesten des Kaiserreichs unter Kaiser Karl IV. 1346–1378, ed. Johann Friedrich BÖHMER – Alphons HUBER, Innsbruck 1877, s. 434, č. 5220, č. 5222, č. 5225; s. 440, č. 5316; Johannes SCHULTZE, *Die Mark Brandenburg* 2. Die Mark unter Herrschaft der Wittelsbacher und Luxemburger (1319–1415), Berlin 1961, s. 154; Lenka BOBKOVÁ, *Markrabství braniborské v rukou Lucemburků*, in: *Společné a rozdílné. Česká koruna v životě a vědomí jejích obyvatel ve 14.–17. století.*, eds. Lenka Bobková – Jana Konvičná, Praha – Ústí nad Labem 2005 (Korunní země v dějinách českého státu 2), s. 159–190, zde s. 168–169.
- 56 Eckerhard LEISERING, *Die Wettiner und ihre Herrschaftsgebiete 1349–1382. Landherrschaft zwischen Vormundschaft, gemeinschaftlicher Herrschaft und Teilung*, Halle a. d. S. 2008, s. 499–503. V Lounech byly předloženy ještě další dvě listiny – jedna se dotýkala lenních nároků České koruny k některým državám fojtů z Gery, viz RBM VI/3, eds. Bedřich MENDL – Milena LINHARTOVÁ, Pragae 1954, s. 538, č. 861 – lenní příznání fojta Jindřicha z Gery ke Sparnbergu a Reitzensteinu z 8. 7. 1358, druhá hrabat ze Schwarzburku-Arnstadtů z roku 1361, viz

k žádným závěrům a konečné rozhodnutí bylo odsunuto na další schůzku.⁵⁷ Zvláště aktuální se stala otázka konečné anulace saských práv k Mostu, zvláště potom, co Jiří z Poděbrad město v říjnu 1455 obsadil a v následujícím roce se zmocnil i hradu nad městem. Míšeňská posádka se udržela pouze na hradu Rýzmburku.⁵⁸ Vyhrotily se také léta se táhnoucí spory o jurisdikci na statcích, které česká strana považovala za korunní léna v Sasku. Tak se Jindřich z Plavna dožadoval, aby jeho neshody s Fridrichem Saským (kvůli Oelsnitz a Voigtsbergu) a Vilémem III. (kvůli Mühlendorfu/Mühltroffu) byly řešeny před českým dvorským soudem, což saská strana odmítala s tvrzením, že nejde o česká léna, nýbrž o léna říšská. Kauze se věnoval český zemský sněm v červnu 1457⁵⁹ a dále prosazoval, aby se při případném jednání o uzavření míru se Saskem požadovalo navrácení nejen Mostu a Rýzmburka, ale také Pirny a Hohnsteinu.⁶⁰

RBM VII/3, eds. TÍŽ, Pragae 1958, s. 468–470, č. 780, 781. Českým lénem se stal Rudolstadt, Könitz a Stein.

57 R. URBÁNEK, *Dvě studie*, s. 61.

58 Obtížně bylo dojednáváno setkání Jiřího s Vilémem Míšeňským, nejprve v Pirně či v Mostě, následně odloženo na 25. listopadu 1455 do Chebu a pak – kvůli Vilémově onemocnění – na leden 1456. Regesty listů posílaných Jiřím oběma wettinským bratřím FRA II/20, s. 90–94.

59 FRA II/20, s. 112, regist. 24. června 1457 si Jindřich z Plavna stěžoval v Praze na sněmu shromážděným pánům, že jako pravoplatný obyvatel a leník Koruny (*er ales Inwohner und Lehnenmann der Krone*) pohnal saského vévodu jako držitele majetků *Voitsperk, Olsnitz* a dalších, na které má právo, prostřednictvím dvorského sudího Jana z Hazenburku a na Kosti, ale marně. Fridrich Saský argumentoval tím, že jako říšský kníže může být souzen pouze císařem. Protože se ale nejednalo o zboží říšská, ale korunní (*es sich da nicht um Reichsgüter, sondern um Krongüter handle*), shromáždění pánové pohrozili Fridrichovi válkou. Podání českého sněmu Fridrichovi, plný text FRA II/44, ed. Adolf BACHMANN, Wien, 1885, s. 26–28, podle něj neuposlechl Fridrich tří výzev. Fridrichova odpověď s argumentem, že jde o léna říšská, s. 28–29, ta je ale příznačně adresována jen Jiřímu jako gubernátorovi (FRA II/44, s. 2–4).

60 FRA II/20, s. 113. Pirnu (spolu s hradem Wehlen) získal král Václav II. roku 1294 od míšeňského biskupa Bernarda z Kamence, viz ACRB I, s. 87–88, č. 55, ale v roce 1407 ji ovládl Vilém Míšeňský. Hohnstein drželi od roku 1353 jako české léno Berkové z Dubé, jimž patřil také Wildstein (poprvé jmenován až roku 1410), obě panství roku 1443 a 1451 přenechali Wettinům. Těmito transakcemi ale nezaniklo lenní právo český králů, viz Hermann KNOTHE, *Die Berka von der Duba auf Hohnstein, Wildenstein, Tollenstein und ihre Beziehungen zu den Meissnischem Fürsten*, in: NASG 2, 1881, s. 193–236, zde s. 194–199, 208, 213.

Jiří z Poděbrad a vedlejší země České koruny

Po Ladislavově předčasné smrti byl v Praze českými stavy v březnu 1458 zvolen králem Jiří z Poděbrad,⁶¹ aniž by byl brán ohled na nároky Viléma III. Saského (1425–1482) jako manžela Anny Habsburské.⁶² Vedlejší země volbě nebyly přítomny,⁶³ pouze obdržely zprávu o jejím výsledku a byly vyzvány ke složení slibu věrnosti novému králi.⁶⁴ V Čechách měl Jiří velkou podporu hlavně mezi kališníky, kteří si od něho právem slibovali zachování katolicko-kališnického dvojvěří a také doufali, že si vedle utrakvistického krále také udrží vlivné pozice. Naopak vedlejší země se na Jiřího dívaly s nedůvěrou z velké části právě pro jeho utrakvismus, který mimo Čechy a Moravu nenalezl odezvu. Nelibost vůči „kacířskému“ králi dávala najevo zvláště Vratislav burcuující celé Slezsko ve prospěch nároků Viléma III. na český trůn.⁶⁵ Proti Jiřímu vystoupila i některá slezská knížata (Jindřich IX. Hlohovský, Baltazar a Jan II. Zaháňský, Vladislav Těšínsko-Holohovský, Hedvika Lehnická se synem Fridrichem), nesouhlasila s ním také vratislavská kapitula, na rozdíl od zdrženlivějšího biskupa Jošta. Ustavená koalice (duben 1458) ale nakonec pouze deklarovala svůj odpor proti Jiřímu a otázku osoby nového krále ponechala otevřenou.⁶⁶ Začínalo být jasné, že Vratislav celé Slezsko k od-

- 61 Rudolf URBÁNEK, *Volba Jiřího z Poděbrad za krále českého*, in: Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy 5, 1932, s. 593–799; TÝŽ, *České dějiny* III/2, s. 223–371.
- 62 Podrobně Rudolf URBÁNEK, *Kandidatura Viléma Saského na český trůn*, in: *Dvě studie*, s. 142–294.
- 63 Peter ESCHENLOERESCHENLOER, *Geschichte der Stadt Breslau* 1, ed. Gunhild Roth, Münster – New York – München [et al.] 2003, s. 208, zdůrazňuje, že k volbě nebyl pozván žádný biskup či prelát, stejně jako „kein fürste zur Krone zcu Behem gehorende, nymant aws dem christlichen folk aws Merheren, nymant aws dwe Schlesien, nymant aws Lusicz vnd Sechssteten“.
- 64 Theodor SCHELTZ, *Gesamt-Geschichte der Ober- und Nieder-Lausitz nach alten Chroniken und Urkunden*, 9. Buch, in: NLM 58, 1882, s. 79, s odvoláním na Johann Benedict CARPZOV, *Neueröffneter Ehren-Tempel merckwürdiger Antiquitäten des Marggraffthums Ober-Lausitz* (...) I, Leipzig – Budissin 1719, s. 327 (latinský list do Lubije). P. ESCHENLOER, *Geschichte der Stadt Breslau* 1, s. 210, zdůrazňuje, že Vratislav na list nereagovala a byla ochotna podpořit nároky Viléma Saského. Zmínky v žitavské kronice pokračovatelů Jana z Gubenu, kterou vydal Ernst Friedrich Haupt in: *SRL* 1, s. 80.
- 65 Myšlenka byla prosazována na sjezdech v Lehnici a Vratislavi. R. URBÁNEK, *České dějiny* III/3, s. 325–345.
- 66 K protipoděbradskému spolku patřili Jindřich IX. Hlohovský, Jan II. Zaháňský, Konrád Bílý Olešnický, Hedvika Lehnická se synem, města Vratislav, Šroda

poru proti Jiřímu nestrhne, byť sama ve svém odporu setrvala⁶⁷ a vřatislavští kazatelé dál rozdmýchávali odpor vůči králi-heretikovi. Mikuláš Tempelfeld psal ostré protijirřikovské traktáty a posílal stížné listy papeži do Říma, jehož vyzýval k vyhlášení kruciáty proti Jiřímu.⁶⁸ Bez úspěchu se vřatislavský biskup Jošt snažil situaci bojovnou náladu tzv. strany kazatelů mírnit, nikoliv však jednoznačně Jiřího podpořit. Neodhodlal se ani k přijetí Jiřího výzvy, aby provedl jeho korunovaci.⁶⁹ Ve své bezradnosti se vypravil do Říma za novým papežem Piem II. (zvolen 19. 8. 1458), který ale zatím proti Jiřímu nevystoupil.

Opatrněji se chovala Horní Lužice, z níž měl nejbliže k Vřatislavi Zhořelec. Jisté problémy se objevily také na Moravě, o níž se zajímali Habsburkové Albrecht VI. a Zikmund Tyrolský (odvolávali se na lucembursko-habsburské smlouvy z roku 1364). Většina moravských šlechticů a spolu s nimi i olomoucký biskup Tas z Boskovic se ale postavila na Jiřího stranu a na sněmu v Brně ho 9. dubna 1458 jako českého krále přijali za markraběte moravského.⁷⁰

Jiřího pozici upevnila i časná korunovace (7. května 1458),⁷¹ jež přiměla k vřtřicnějšimu postoji i některé z vedlejších zemí. Za krále ho uznala celá Morava, které se fakticky vzdali Habsburkové, do jejichž vřitřního sporu Jiří zasáhl na straně císaře Fridri-

Šlaska a Namysłow. Velmi brzy se na stranu Jiřího přiklonil Jindřich IX. Hlohovský, jehož dcera se provdala za Jana z Rožmberka.

- 67 Dne 25. 6. 1458 bylo uzavřeno společenství všech městských institucí, Cezary BUŠKO – Mateusz GOLIŃSKI – Michał KACZMAREK [et al.], *Historia Wrocławia* 1. Od pradziejów do końca czasów habsburskich, Wrocław 2001, s. 193.
- 68 J. DRABINA, *Mikotaj Tempelfeld*, s. 88. K plamenným kazatelům patřil také Ondřej Lumpe, probošt farního kostela sv. Marie Magdaleny, druhé nejvýznamnější svatyně ve městě. Dalšími horlivými kazateli byli dominikán Řehoř Heinz, augustinián Eustach Radeberg a premonstrát František Neudorf.
- 69 P. ESCHENLOER, *Geschichte der Stadt Breslau* 1, s. 206–208; Wojciech MROZOWICZ, *Dołny Ślask w latach 1327–1526*, in: *Dołny Ślask*, ed. Wojciech Wziesiński, Wrocław 2006, s. 116. Přehledně P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české VI. 1437–1526*, Praha – Litomyšl 2007, s. 160, 164–165. K reakci Vřatislavských a papeže na Poděbradovu volbu českým králem viz nejnověji V. FILIP – K. BORCHARDT, *Schlesien*, s. 84–91.
- 70 Josef VÁLKA, *Dějiny Moravy* 1, Brno 1991, s. 155.
- 71 O volbě a korunovaci Petr ČORNEJ, *Pohaslý lesk panovnického majestátu v porevolučních Čechách*, in: *Lesk královského majestátu ve středověku*. Pocta prof. PhDr. Františku Kavkovi, CSc. k nedožitým 85. narozeninám, eds. Lenka Bobková – Mlada Holá, Praha – Litomyšl 2005, s. 99–122, zde s. 106–109.

cha III.⁷² K Jiřímu se přidal též Cheb a složil mu v Praze hold, což král I. prosince 1458 akceptoval vydáním konfirmace všech práv, která Chebsko dostalo od předchozích panovníků.⁷³ V odporu proti králi-heretikovi však nadále setrvala Vratislav a některá slezská knížata,⁷⁴ váhavě se chovala Horní Lužice. Mimo dosah Jiřího moci zůstávala i Dolní Lužice a české državy roztroušené po říši. Cesta k obnově vlády nad celou Českou korunou nebyla možná bez rozvinutí mezinárodních diplomatických jednání.

Jako nejdůležitější se jevilo urovnání vyčerpávajících tahanic se saskými vévody. Vstřícnější postoj vůči dohodě konečně zaujali sami Wettini, kteří potřebovali volné ruce pro možný zásah do sporů mezi jejich sousedy, Wittelsbachy a Hohenzollerny. Důvodem nevraživosti zmíněných rodů byly expanzivní snahy Albrechta Achilla Braniborsko-Ansbašského, který chtěl dosáhnout vytvoření rodového franckého vévodství. Podporoval ho logicky bratr Fridrich II. Braniborský a zpočátku i Wettini, zvláště poté, co se Albrecht Achilles podruhé oženil s Annou Saskou, dcerou saského kurfiřta Fridricha II. Tento tábor spoléhal na císaře Fridricha III., zatímco Fridrich I. Falcký, zvaný Vítězný a Ludvík Bavorský, zvaný Bohatý (z větve Landshut) koketovali s císařovým bratrem, rakouským vévodou Albrechtem (VI.) Habsburským, který s Fridrichem III. vedl spory o podíl na rakouských državách.⁷⁵ Dobré vztahy udržoval saský kurfiřt Fridrich II. i se svým zetěm Ludvíkem Bohatým.⁷⁶ V rozehrané partii byl zatím neznámou tah krále Jiřího, který měl teritoriální pohledávky jak u Wettinů, tak u Fridricha II. Braniborského i u Wittelsbachů. Z naznačené situace celkem logicky vyplývá, že byl za prostředníka

72 P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny VI*, s. 163–164.

73 *CIM* 3, s. 358–360, č. 209. Prostředníkem jednání byl královský sekretář Jošt z Einsiedelu. Einsiedel je německý název pro Mnichov u Mariánských Lázní.

74 Vratislav – spolu s městem Namyslow a knížetem Baltazarem Zaháňským – byla ochotna ještě v červnu 1458 postavit se za Vilémovy nároky, nicméně setkání opozice s Vilémem Saským v dolnolužické Chotěbuzi, uskutečněné v únoru roku 1459, nepřineslo žádný výrazný zvrat ve Vilémův prospěch.

75 Byli syny vévody Arnošta, který držel Štýrsko, Korutany a Kraňsko.

76 Záhy se však situace změnila, když v tzv. bavorské neboli knížecí válce (1459–1463) proti sobě stanuli Ludvík Bohatý a Albrecht Achilles právě kvůli vlivu ve Frankách. V závěru sporu se Jiří přiklonil k vítěznému Ludvíku Bavorskému a pomohl mu i vojensky (1462). České oddíly operovaly kolem Thiersteinu a Wundsiedelu, kde byly poraženy. Andreas KRAUS, *Geschichte Frankens bis zum Ausgang des 18. Jahrhunderts*, in: *Handbuch der Bayerischen Geschichte III/1*, München 1997, s. 435–441.

česko-saského jednání vybrán Albrecht Achilles.⁷⁷ V této funkci se objevil již v únoru 1459 na setkání posíl obou stran ve Wunsiedlu.⁷⁸ Výsledkem spíše informativního jednání bylo rozhodnutí o svolání konečné schůzky na duben 1459. Místem jednání byl zvolen Cheb, který měl stále status říšské zástavy držené českým králem. Právně tudíž nebylo Chebsko integrální součástí Českého království, a proto se město k setkání zvláště hodilo, ostatně jako již vícekrát.⁷⁹

Chebskou schůzku lze označit za oficiální vstup Jiřího do diplomatického zápasu o rozsah pravomocí a teritoriálních nároků českého krále v rámci Svaté říše římské a uváděla ho tak do souřadnic evropské politiky jako jednoho z jejích tvůrců.⁸⁰ Byla velmi pečlivě připravována. Jiřímu poskytla mimo jiné i příležitost k okázalé reprezentaci královského majestátu a Chebu umožnila poukázat na výstavnost a bohatství města, jež ostatně k lesku schůzky přispělo nemalými finančními výdaji, spojenými s ubytováním, dodávkami části potravin, proplacení hudebníků atd.⁸¹

Jiří do Chebu dorazil jako první 7. dubna 1459 spolu se synem Viktorinem a řadou významných českých šlechticů, včetně Jana z Rožmberka.⁸² Průvod tvořilo 900 jezdců a 100 vozů.⁸³ Albrecht Achilles přijel hned následující den a po něm falcký kurfiřt Fridrich I. následovaný falckrabětem Otou II. z Mosbachu a dalšími hosty. Ludvík Bavorský, znepřátelený s Jiřím, vyslal do Chebu

77 O něco později měl srovnat též spor mezi císařem Fridrichem III. a Ludvíkem Bavorským, který obsadil říšské město Donauwörth.

78 R. URBÁNEK, *Dvě studie*, s. 306–311. Zbyněk Zajíc z Házmburka, Jindřich z Plavna, Vilém z Rýzmburka a Jan Calta z Kamenné Hory.

79 K zvláštnímu postavení Chebska František KUBŮ, *Chebský městský stát*, České Budějovice 2006.

80 Ke schůzce v české literatuře podrobně R. URBÁNEK, *České dějiny* III/3, s. 502–513; TÝŽ, *Dvě studie*, s. 345–366; Uwe TRESP, *Erbeinung und Dynastie. Die Egerer Verträge von 1459 als Grundlage der sächsisch-böhmischen Beziehungen im 15. und 16. Jahrhundert*, in: *Blätter für deutsche Landesgeschichte* 144, 2008, s. 55–85.

81 Karl SIEGL, *Zur Geschichte der Fürstentag Georgs von Podiebrad in Eger in den Jahren 1459, 1461 und 1467*, in: *MVGDB* 42, 1904, s. 203–226, který se opírá o účty města Chebu. Podrobnostem pobytu velkolepé společnosti v Chebu i detailům jednání byla věnována konference *Eger – Cheb 1459*, konaná na zámku Weesenstein 12.–14. 11. 2009. Sborník z konference je připraven do tisku.

82 Ten o průběhu jednání informoval svého bratra, vratislavského biskupa Jošta, *Dopisy rodů Hradeckého a Rosenberského od roku 1450 do 1526*, in: *AC* 7, ed. Antonín REZEK, Praha 1887, s. 228–229.

83 *FRA* II/20, s. 177–178.

pouze své vyslance. S Fridrichem Falckým chtěl Jiří projednávat obdobné územní záležitosti jako s Wettiny, respektive dosáhnout uznání práv českého krále k některým místům v Horní Falci, která falckrabata držela jako česká léna.⁸⁴ Záležitost však nebyla zcela vyřešena, protože do přátelské smlouvy Jiří odmítl zahrnout i Ludvíka Bavorského.⁸⁵

Jednání s Jiřím vedl jako prostředník česko-saských úmluv Albrecht Achilles. Spory se točily především kolem Vilémových nároků na český trůn a kolem územních požadavků, včetně definitivní likvidace saské enklávy v Čechách. Až po zahájení těchto rozhovorů dorazil do Chebu Vilém Saský (18. dubna.) a o několik dní později ho následoval i jeho bratr Fridrich II. Tehdy se již vážně hovořilo o dalším bodu připravovaných přátelských úmluv, o vzájemných svatbách mezi dětmi krále Jiřího a saských vévodů. Se saským kurfiřtem přijel také braniborský kurfiřt Fridrich II., doprovázený bratry Janem a Fridrichem Tlustým. Přítomnost všech jmenovaných významných osob potvrzují smlouvy uzavřené v Chebu 25. dubna 1459.⁸⁶

Nejobsáhlejší a z diplomatického hlediska také nejvýznamnější jsou smlouvy o přátelství a spojenectví, které uzavřeli za sebe i své dědice Jiří z Poděbrad a saští vévodové Fridrich a Vilém spolu s Fridrichovými syny Arnoštem a Albrechtem.⁸⁷ Zjednodušeně řečeno, obě strany si vzájemně garantovaly zachování svých politických práv a teritoriálních nároků. Vilém III. sice za sebe i své dědice rezignoval na český trůn, ale jisté dynastické vazby zůstaly zachovány díky proponovaným sňatkům dětí z obou rodin.⁸⁸ Saští vévodové navíc nepotvrdili pouze lenní práva českého krále Jiřího k řadě lokalit v Sasku a Durynsku, ale uzna-

84 F. X. LOMMER, *Die böhmischen Lehen in der Oberpfalz* 1, s. 49–52. Kromě Witeltsbachů drželo v kraji některá česká léna město Norimberk, které práva českého krále uznalo již v Chebu r. 1459.

85 NA Praha, AČK, sign. č. 1612 (Eger, 15. 4. 1459). K dohodě ohledně českých lén došlo až v roce 1465, kdy k nim složil lenní slib Otto III. z Mosbachu.

86 Listiny se dnes nacházejí v archivech obou zainteresovaných stran, v Praze a v Drážďanech. V Národním archivu v Praze to jsou listiny AČK, sign. č. 1623, 1624, 1625, 1626, 1627, 1628, 1629, 1630. Ke struktuře dědičných smluv (*Erbeinigungen*) uzavíraných českými králi viz Miloslav STIEBER, *České státní smlouvy*, Praha 1910.

87 HSA Dresden, O.U. 7615; NA Praha, AČK, sign. 1623.

88 Naposledy k významu česko-saské „Erbeinigung“ U. TRESP, *Erbeinigung und Dynastie*. Autor upozorňuje i na další aspekty smluv, včetně vyrovnání pohledávek z doby tzv. sächsischer Bruderkrieg.

li také jeho svrchovanost nad slezskými knížectvími, nad Horní a Dolní Lužicí, nad državami v Horní Falci a nad říšskými zástavami, mezi nimiž je na prvním místě uveden Cheb.⁸⁹ Jmenované regiony sice ležely mimo majetkovou sféru saských vévodů, ale pro Jiřího bylo důležité, že Wettini nezpochybnili jeho práva k nim. Obdobně Jiří uznal práva kurfiřta Fridricha i ostatních Wettinů na všechny hodnosti, země a zboží, jež jim patří v Sasku, v Míšeňsku, Durynsku, Osterlandu a Vogtlandu.⁹⁰ Zvláštní listinou se Fridrich a Vilém Saští vzdali všech nároků na Most a hrad na městem zvaný Landskrone, městečko Duchcov a hrad Rýzmburk. Zároveň saští vévodové uznali práva českého krále ke zboží, která jako česká léna drželi páni z Plavna (Plauen, Johannsgrün, Triebel), páni ze Šumburka (Glauchau, Meerane, Waldenburg), hrabata ze Schwazburku (Rudolstadt, Könitz a Brochenstein, Leutenberg), fojtové z Gery (Lobenstein) a Reussové z Plavna (Posterstein, Blankenburg, Schönbach, Wald (?)) a Baruth v Dolní Lužici). Listinu zpečetili oba saští vévodové, markrabě Albrecht Braniborský a celá řada šlechticů Fridrichova a Vilémova dvora; celkem je k listině přivěšeno 29 pečetí.⁹¹ Državy, které byly uznány jako česká léna, Jiří udělil svému budoucímu zeti Albrechtovi a jeho dědicům.⁹² Sporné záležitosti těchto lén mají jako držitelé léna České koruny (*als lehenfurste der Crone zu Be-*

89 Výčet uvádí U. TRESP, *Erbeinung und Dynastie*, s. 71–72; k tomu též Jiří VESELÝ, *Obnova zahraničních lén České koruny za Jiříka z Poděbrad*, in: PHS 8, 1962, s. 261–279.

90 HSA Dresden, O.U. 7615. Relátorem listiny byl Jiřího vzdělaný kancléř Prokop z Rabštejna.

91 NA Praha, AČK, sign. č. 1630. K vývoji držby rozvětvené rodiny fojtů z Plavna, Weidy a Gery ve Vogtlandu a v Pliseňsku (Pleisenland) viz André THIEME, *Landesherrschaft und Reichsunmittelbarkeit. Beobachtungen bei den Burggrafen von Meißen aus dem Hause Plauen und anderen Nachfolgefamilien der Vögte von Weida, Gera und Plauen*, in: *Hochadelige Herrschaft im mitteldeutschen Raum (1200 bis 1600). Formen – Legitimation – Repräsentation*, eds. Jörg Rogge – Uwe Schirmer, Stuttgart 2003, s. 135–161.

92 HSA Dresden, O.U. 7612. Šlo o místa: polovina hradu a města Dohna, Lauenstein, Löbnitz, Eilenburg, Colditz, Finsterwalde, Senftenberg, Hohnstein, Wildenstein, Pirna, Dippoldiswalde, Königstein, Voitsberg, Oelsnitz, Saalfeld, (Bad) Gottleuba, clo k Drážďanům, Tharandt, Radeberg, Stollberg, Schwarzenberg, Mylau, Reichenbach, Falkenstein, Schöneck, Gattendorff, Sparnberg, Karlswalde, Reitzenstein, Frauenstein, Sathein Elsterwerda, Strehel, Glaubitz (?), Tiefenau, Zabeltitz, Dohlen, Gröba, Würdenhein, Weesenstein, Bärenstein, Wehlen, Mückenberg, Schönfeld, Hirschstein, Mühlendorf, Plohn, Remde, Mühlberg, Liebenthal, Lichtenwalde, Sachsenberg (– Georgenthal), Sayda, Fridmannswalde, Elsterberg, Auerbach, Rechenberg (– Bienenmühle) a Rabenau.

hem) předkládat pouze králi v Praze, případně se obrátit ke královskému dvoru ve Vratislavi.⁹³ Poslední ustanovení zřejmě souviselo se slibem Jiřího, že Albrechtovi přenechá slezské knížectví, kdyby se některé uvolnilo.

Další listiny se pak týkaly sňatku devítileté Zdeny Poděbradské (1449–1510) s šestnáctiletým synem Fridricha Saského Albrechtem zvaným Srdnatý (der Beherzte, 1443–1500).⁹⁴ Ke svatbě skutečně došlo v listopadu 1459, a to opět v Chebu. Zároveň byl *per procurationem* uzavřen sňatek Albrechtovy sestřenice Kateřiny (1453–1509), dcery saského vévody Viléma, a Hynka Poděbradského (1452–1492), syna krále Jiřího, který ho při obřadu také zastupoval.⁹⁵

Význam chebských smluv nespočíval pouze v jasném stanovění lenních práv českých králů k některým držávám v Sasku, ale přátelský postoj saských vévodů Jiřímu značně pomohl v další cestě za plným uznáním jak ve vedlejších zemích, tak v řadách zahraničních partnerů, včetně hlavy římské říše. Císař Fridrich III. jen o několik měsíců později v Brně (31. července 1459) Jiřímu slavnostně udělil všechny země, práva a hodnosti, které mu náležejí jako králi českému a kurfiřtovi Svaté říše římské.⁹⁶ A i papež Pius II. se na Jiřího obracel jako na krále – k velkému zklamání Vratislavských – a zval ho na sjezd knížat do Mantovy.⁹⁷

- 93 Mají se dostavit „vor unserem koniglichem stuhl zu Prag oder zu unserem kunglichen hoff zu Breslau“.
- 94 NA Praha, AČK, sign.č. 1624, 1625, 1626. Jörg ROGGE, *Herzog Albrecht von Sachsen und Böhmen – der Tag von Eger (1459) und der Zug nach Prag (1471)*, in: *Herzog Albrecht der Beherzte (1443–1500). Ein sächsischer Fürst im Reich und in Europa*, ed. André Thieme, Köln – Weimar – Wien 2002, s. 27–51; André THIEME, *Albrecht der Beherzte. Stammvater der albertischen Wettiner*, Erfurt 2008;
- 95 A. THIEME, *Albrecht der Beherzte*, s. 51–52; R. URBÁNEK, *České dějiny* III/3, s. 575.
- 96 R. URBÁNEK, *České dějiny* III/3, s. 536; TÝŽ, *České dějiny* III/4, *Věk poděbradský* 4, Praha 1962, s. 64; Ivan HLAVÁČEK, *Beiträge zur Erforschung der Beziehungen Friedrichs III. zu Böhmen bis zum Tode Georgs von Podiebrad (†1471)*, in: *Kaiser Friedrich III. (1440–1493) in seiner Zeit. Studien anläßlich des 500. Todestags am 19. August 1493/1993*, ed. Paul-Joachim Heinig, Köln – Weimar – Wien 1993, s. 279–298, zde s. 293. Zpráva Jiřího o ceremonii poslaná do Prahy otištěna in: *AČ 5 (Dopisy pana Jiřího z Poděbrad, r. 1445–1457)*, ed. František PALACKÝ, Praha 1862, s. 279.
- 97 R. URBÁNEK, *České dějiny* III/3, *Věk poděbradský* 3, s. 528. Jan z Rožmberka psal též Joštovi do Říma, aby se vrátil, *Dopisy rodů Hradeckého a Rosenberského od roku 1450 do 1470*, in: *AČ 7*, s. 228–229.

Vývoj událostí po chebských jednáních nepochybně ovlivnil i chování vedlejších zemí. Horní Lužice složila Jiřímu hold 21. září 1459 ve slezském Javoru, kde zemská šlechta/rytířstvo a města Budyšín, Žitava, Lubaň, Löbau a Kamenec se zavázala věrností českému králi Jiřímu, „*der cron czu Behem vnd seinem koniglichen leiblichen erben*“, bude-li zvolen a korunován.⁹⁸ Zhořelec sice do Javoru poslal nejen dary králi (včetně drahého vína zvaného malvaz), ale i své čelné představitele, purkmistra Georga Seliga, Urbana Emmericha a městského písaře Johanna Bereita z Jüterbogku.⁹⁹ Proč hold nesložili, není zcela jasné. Buď k tomu nebyli oprávněni, nebo tak nechtěli učinit korporativně a zamýšleli jako zvláštní součást Horní Lužice jednat s králem a jeho rady samostatně, nepochybně i o svých věčných sporech se šlechtou usazenou ve Zhořelecku, zvláště v obvodu městské vikpildy. Navštěvovaly by tomu i rozhovory vedené ve Zhořelci s míšeňským biskupem Kašparem ze Schönbergu a s českým kancléřem Prokopem z Rabštejna.¹⁰⁰ Zhořelčtí složili Jiřímu hold v Praze nejpozději na jaře 1460, kdy podle zhořeleckých účtů dlelo v Praze početné zhořelecké poselstvo vybavené dary určenými králi, královně a kancléři.¹⁰¹ Jiří také 3. března potvrdil Zhořelci právo razit mince a 23. dubna konfirmoval šlechtě (*den Mannen und der Landschaft*) celého zhořeleckého vévodství všechna privilegia, která dostala od předchozích českých králů.¹⁰² Město přijalo potvrzení svých privilegií a práv až v Praze 2. června 1461. Je zají-

98 Holdovací přísahu složilo rytířstvo a pět měst ve slezském Javoru 21. 9. 1459, *CDLS VI*, s. 115, převzato z „Pokračovatelů Jana z Gubenu“, *SRL I*, s. 81.

99 *CDLS VI* s. 61 (výpis z účtů města Zhořelce).

100 Richard JECHT, *Geschichte der Stadt Görlitz I/1. Halbband: Allgemeine Geschichte der Stadt Görlitz im Mittelalter*, Görlitz 1926, s. 194; *CDLS VI*, s. 61, z výpisu ze zhořeleckých účtů vysvětluje, že město oba pány hostilo vínem a zvláště si předcházelo Prokopa z Rabštejna. K osobě míšeňského biskupa Willi RITTENBACH – Sigfried SEIFERT, *Geschichte der Bischöfe von Meißen 968–1581*, Bautzen 1965, s. 316–326.

101 *CDLS VI*, s. 121–122. Z celkové sumy 216 kop grošů bylo vyplaceno 94 kop 40 grošů zlatníkoví! R. Jecht předpokládá, že se tak stalo již 8. října 1459, kdy se v účtech objevují též výdaje na poselstvo a dary, *CDLS VI*, s. 60, pozn. 131.

102 *CDLS VI*, s. 148, 150. K datu 27. 4. 1460 je ve zhořeleckých účtech zanesena položka 3 kop grošů za výdaje na cestu zástupců města na sněm v Budyšině, kde měl být přijat jako zemský fojt Jan z Vartemberka (*item den hern uff eynen tag kegin Budissin, hern Jone von Wartenberg zum foite uffzunehmen, zerunge mite gebin 3 sch. gr.*) – *CDLS VI*, s. 130; dle povinnosti či tradice vydal Zhořelec 5 kop 20 grošů za víno konkrétně (*an welschem unde geringen weine*), které darovalo novému fojtovi, *CDLS VI*, s. 131.

mavé, že Jiří konfirmaci vydává z titulu zhořeleckého vévody.¹⁰³ Ve sporech města se šlechtou usazenou ve zhořeleckém obvodu Jiří značně ustoupil Zhořelci, když mu o několik měsíců později dovolil vykoupit za dalších 100 kop grošů „zemskou“, tj. šlechtickou půdu.¹⁰⁴ Význam tohoto privilegia spočíval v daňovém systému Horní Lužice, podle něhož byla země rozdělena na zemskou a městskou část a každý ze stavovských subjektů, tj. šlechta a města, měl do berní přispívat jednou polovinou.¹⁰⁵ Právě měnicí se poměr skutečně držené půdy bez ohledu na její právní status byl jedním z bodů dále vedených sporů, v nichž šlechta – mimo jiné – poukazovala na skutečnost, že mnohé „zemské“ statky jsou fakticky v rukou měst, ale daňová povinnost je stále rozdělena na dvě rovnocenné částky. K uklidnění poměrů nepochybně přispělo také jmenování zemského fojta, jímž se stal Jan z Vartemberka na Děčíně (†1464).¹⁰⁶ Svým způsobem jeho jmenování mohlo být definitivní tečkou za dlouhá léta se táhnoucími šarvátkami mezi českou šlechtou a městy Šestiměstí. Tzv. vartemberskou válku sice v roce 1444 oficiálně ukončil sjednaný mír, ale nepokoje při česko-hornolužické hranici ani pak zcela neustaly. Jan z Vartemberka bral získaný úřad velmi vážně, usídlil se v Budyšině, kde také zemřel a jeho ostatky spočinuly ve zdejším františkánském kostele Panny Marie.¹⁰⁷

Vstřícný postoj Fridricha III. k Jiřímu zapůsobil i na slezská knížata, z nichž většina byla ochotna složit Jiřímu lenní slib. Stalo se tak v srpnu 1459 v Kladsku. Zde nepřítomní kníže Jindřich IX. Hlohovský a lehnická kněžna se synem Fridrichem tak učinili jen o něco později v září téhož roku. Již dříve po Jiřího boku stáli Konrád IX. Černý Olešnický a Bolek V. Opolský, podporu měl i ve šlechtě a městech dědičného knížectví svídnicko-javorského. Ve sporech mezi zaháňskými bratry podpořil Jiří knížete Jana II. proti Baltazarovi, který se obrátil se stížností do Říma a přiklo-

103 CDLS VI, s. 203–204; RA Görlitz, OU 376,378.

104 RA Görlitz, OU 378.379/296 (19. 9. 1461).

105 Naposledy Lenka BOBKOVÁ, *Zemská zřízení a zemské stavy v Horní a Dolní Lužici v 16. století*, in: *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v Českých zemích (1500–1619)*, eds. Karel Malý – Jaroslav Pánek, Praha 2001, s. 165–191.

106 H. KNOTHE, *Urkundliche Grundlagen*, s. 307.

107 Silke KOSBAB – Kai WENZEL, *Bautzens verschwundene Kirchen*, Bautzen 2008, s. 75. Klášter zanikl za reformace, kostel je dnes v troskách, náhrobek byl zničen v 19. století.

nil se ke vzdorné Vratislavi.¹⁰⁸ Až ke slezským hranicím se posunul také poděbradský rodový majetek, když Jiří získal Kladsko a nyní ho povýšil na hrabství (24. června 1459). Titul kladských hrabat pak jako český král udělil synovi Viktorinovi a posléze i synům Jindřichovi a Hynkovi (1462).¹⁰⁹

Vratislav však v odmítavém postoji vůči „kacířskému králi“ setrvala. Hněv protipoděbradsky orientovaných měšťanů se obrátil i vůči Joštovi, který z Říma přinesl papežské breve nabádající ke smíru. Za jeho neuposlechnutí Jošt hrozil Vratislavi interdiktem. Vratislavští se však na biskupa obořili a donutili ho k odchodu. Nicméně městu začala stoupající izolace vadit zvláště kvůli váz noucímu obchodu a ke slovu přišli umírněnější měšťané i duchovní. Zlom nastal po útoku propoděbradské koalice na Ořbin 1. září 1459 (tehdy byl smrtelně zraněn těšínsko-hlohovský kníže Vladislav) a ke smíru s panovníkem vyzýval město i papežský legát a krétský arcibiskup Jeroným Lando. Vratislavi tudíž nezbyvalo nic jiného, než se uchýlit ke kompromisu. V lednu 1460 konečně vyslanci města stanuli v Praze před Jiřím. Vzdali se vůči králi otevřeného nepřátelství, ale ke složení holdu si vymínili tříletý odklad. Přesto Jiří Vratislavi potvrdil všechna privilegia a také do rukou městské rady vrátil úřad hejtmana ve vratislavském knížectví.¹¹⁰ Král jistě doufal, že si svými vstřícnými kroky Vratislav nakloní, ale to se mu nikdy úplně nepodařilo. Po otevření konfliktu Jiřího s papežem ohledně kompaktát naopak protipoděbradská strana ve městě zesílila a znovu nevybíravě útočila

- 108 Barbara TECHMAŇSKA, *Jan II Żagański – sojusznik króla husyty*, in: *Studia Śląskie* 60, 2001, s. 57–71; TÁŽ, *Niespokojny książę Jan II Żagański*, Kraków 2001. Konflikt nakonec vedl až k zajetí Baltazara a jeho smrti v bratrově vězení v Przewózu.
- 109 O. FELCMAN – L. HLADKÝ – J. ŠŮLA, *Právní postavení Kladska* (1. část), s. 27; Martin ŠANDERA, *Dějiny Kladska od zástavy Janu II. Opavsko-Ratibořskému po vznik hrabství*, in: *550 let hrabství kladského 1459–2009*, ed. Vladimír Wolf, Trutnov 2009, s. 96–97. V r. 1469 pak posloužilo Kladsko jako zástava na věno, které přinášel Viktorin své nevěstě Uršule Braniborské, *LBUS* II, s. 181–182, č. 22.
- 110 R. KOEBNER, *Der Widerstand Breslau*, s. 80–81; R. URBÁNEK, *České dějiny* III/3, s. 515–594; C. BUŠKO – M. GOLIŇSKI – M. KACZMAREK [et al.], *Historia Wrocławia* I, s. 193–194; P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny* VI, s. 175–176. Ani na intervenci krále, legáta posléze i papeže Vratislav nedovolila vrátit se do měst uprchlým umírněným patriciům a radům Bernardu Skalovi a Fridrichu Reichardovi, kteří utekli v srpnu 1459 před útoky zfanatizovaného obyvatelstva, M. ČAPSKÝ, *Hejtmanský úřad*, s. 102; nejnověji k jednáním mezi českým králem a Vratislaví a jejich kuriálnímu zprostředkování na přelomu 50. a 60. let 15. století V. FILIP – K. BORCHARDT, *Schlesien*, s. 92–113.

na krále jako na kacíře. Město udržovalo přímý kontakt s kurií a od roku 1463 mělo i svého stálého apoštolského legáta v hodnosti kardinála (Jeroným Lando).¹¹¹

Přes citelný neúspěch ve Vratislavi se Jiří neúnavně snažil o dokončení revindikace ostatních částí předhusitské České koruny. V lednu 1461 se znovu vypravil do Chebu, kde se konal další sjezd knížat. Do města přijel v početném doprovodu české šlechty a vratislavského biskupa Jošta z Rožmberka. Dostavili se též zahraniční partneři – Fridrich II. Braniborský, Albrecht Achilles, saští vévodové Vilém, Arnošt a Albrecht, z Wittelsbachů Ludvík Bohatý, Jan Bavorsko-Mnichovský a Ota II. z Mosbachu, arcivévoda Albrecht Rakouský a další.¹¹² Setkání mělo vést jednak k vyřešení již zmíněné bavorské války a jednak se měla vyhodnotit situace v říši, respektive se mělo uvažovat o osobě, která by zastoupila Fridricha III., s nímž byla část knížat nespokojena. Podle návrhu Martina Maira měl být právě Jiří mužem vhodným pro takovou úlohu.¹¹³ O podrobnostech jednání se sice nezachovaly žádné bližší údaje, ale Jiří zde zcela – zřejmě účelově – změnil svůj dosavadní postoj a přiklonil se k Ludvíkovi Bohatému a Albrechtu VI. Habsburskému, tj. vlastně proti Fridrichu III.

Nicméně i nadále se choval velmi ostražitě a neztratil ze zřetele ani opačný tábor. Ještě před závěrečným střetem bavorské války navázal kontakt s Fridrichem II. Braniborským, s nímž za zprostředkování saských vévodů Viléma a Albrechta uzavřel 17. ledna 1462 v Mostě příměří.¹¹⁴ Na schůzce v dolnolužickém Gubenu pak 5. června 1462 obnovil s braniborskými markrabaty přátelské smlouvy uzavřené 1459 v Chebu¹¹⁵ a dosáhl dohody o navrácení větší části Dolní Lužice, z níž pouze panství Chotěbuz, Peitz a Teupitz zůstaly Hohenzollernům jako české léno. Zemským fojtem v Dolní Lužici Jiří jmenoval svého věrného podporovatele

111 Vratislav patrně získala v kurií protektora v osobě kardinála Františka Todeschini-Piccolominiho. Papež 22. 4. 1461 daroval městským kostelům sv. Alžběty a sv. Marie Magdalény privilegium udělovat (do r. 1471) na svátek sv. Jana odpustky, tj. v době osmidenního výročního trhu, C. BUŠKO – M. GOLIŇSKI – M. KACZMAREK [et al.], *Historia Wrocławia* 1, s. 195; Jan DRABINA, *Kontakty Wrocławia z Rzymem w latach 1409–1517*, Wrocław 1981, s. 47–50.

112 K. SIEGL, *Zur Geschichte der Fürstentage Georgs in Eger*, s. 220–221.

113 P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny* VI, s. 182–183

114 NA Praha, AČK, sign. č. 1687.

115 *Tamtéž*, sign. č. 1689.

Albrechta Kostku z Postupic.¹¹⁶ Nutno jen dodat, že ještě před konečným vítězstvím Wittelsbachů¹¹⁷ si Jiří naklonil i Fridricha III., když vyhověl jeho žádosti o pomoc proti Albrechtu VI. Rakouskému a pomohl tak císaři navrátit jeho čelní místo i mezi Habsburky.

Opatrnost Jiřímu diktoval i nový problém, který před ním vstal. Papež Pius II. v kontextu své protikonciliaristické politiky vystoupil proti basilejským kompaktátům a vyhlásil je za neplatná (31. března 1462). O to důležitější bylo pro českého krále zabránit hrozící politické izolaci i rozpadu České koruny. V souvislosti se zápasem o Dolní Lužici se Jiří z Poděbrad vypravil v květnu 1462 do Budyšína a Hlohova. Do hlavního města Horní Lužice vstoupil 9. května v průvodu 2000 koní a 100 vozů. Velmi si dal záležet, aby v rámci své návštěvy dal najevo, že není žádný kacír, když mimo jiné vyslechl mši ve zdejším kapitulním kostele sv. Petra.¹¹⁸ Neméně důležitá byla panovníkova návštěva Hlohova, kde se sešel s polským králem Kazimírem IV.¹¹⁹

Posledním úspěchem Jiřího revindikační politiky bylo vyrovnání s falckými Wittelsbachi ohledně českých lén v Horní Falci. Došlo k němu o tři roky později, v roce 1465. Značně komplikovaná dohoda mezi Otou II. Mosbašským a králem Jiřím byla zprostředkována královnou Johanou a vévodou Ludvíkem Bavorským. Podobně jako kdysi v Chebu i tentokrát byl brán v potaz stav z doby Karla IV., ovšem až po zastavení větší části českých hornofalckých držav markraběti Otovi Braniborsko-Bavorskému. Tyto zástavy měly nadále zůstat v rukou bavorských vévodů, pouze Tannesberg, Hohenfels, Hartenstein, Stierberg, Betzenstein, Thurndorf, Holenberg, Strahlenfels, Heimberg, Hol-

- 116 Adolf BACHMANN, *Die Wiedervereinigung der Lausitz mit Böhmen (1462)*, Wien 1882 [otisk z Archiv für österreichische Geschichte 64]; R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 86–87; Luděk BŘEZINA, *Zwischen der Böhmischem und Ungarischen Krone – Ein kurzer Blick auf die Niederlausitz in den Jahren 1458–1490*, in: NS 34, 2008, s. 54–69, zde s. 55–56; E.-M. EIBL, *Lausitzen*, s. 334.
- 117 Dne 30. června 1462 bitva u Seckenheimu (dnes součást Mannheimu), 19. července u Giengenu ve Württenbersku.
- 118 Jiřího návštěvu Budyšína zmiňují budyšínské kroniky (k nim srov. Erwin WIENECKE, *Die Chroniken der Stadt Bautzen und der gegenwärtige Stand ihrer Erforschung*, in: Bautztener Geschichtshefte 4/2, 1928, s. 174–182). Podrobně je událost zachycena ve dvou rukopisech téže kroniky, z nichž jeden je uložen v archivu budyšínské kapituly (Domstiftsarchiv Bautzen, Mscr. 3516, s. 364–367), druhý v městském archivu (Stadtarchiv Bautzen, U III 165, s. 375).
- 119 Roman HECK, *Zjazd glogowski w 1462 r.*, Warszawa – Wrocław 1962.

lenstein, Freienstadt, Auerbach, Eschenbach, Rottenberg a Bernau měl držet Ota jako česká léna.¹²⁰

Jiří stál na vrcholu své moci – dokončil obnovu České koruny, prosadil se na evropském politickém fóru a v neposlední řadě také upevnil rodovou doménu. Z moci českého krále 16. prosince 1465 udělil v léno svým synům Viktorinovi, Jindřichovi a Hynkovi získaná knížectví ve Slezsku (Frankenštejn, Minsterberk) a část Opavska (Hradec u Opavy, jedna třetina Opavy).¹²¹ Knížecí hodnosti je měly evidentně titulárně povznést na úroveň, která by jim pomohla dosáhnout českého trůnu.

Velký zvrat však přinesly důsledky sporu Jiřího s papežem, který vyvrcholil 19. prosince 1466 prohlášením Pavla II. o exkomunikaci Jiřího z církve a jeho zbavení veškerých panovnických hodností, jimž se z Boží vůle těšil. Od této chvíle bylo možné se proti králi postavit i se zbraní v ruce jako proti heretikovi. Možná náhrada za Jiřího byla spatřována v uherském králi Matyáši Korvínovi,¹²² jehož cesta k volbě českým králem však nebyla tak snadná. Nejdříve se stmelila opozice proti Jiřímu v Čechách a vytvořila tzv. Zelenohorskou jednotu, v jejímž čele stanul Zdeněk ze Šternberka, který vzápětí navázal kontakt s Vratislaví. V ní od listopadu 1466 působil jako papežský legát Rudolf z Rüdeshemu (†1482),¹²³ který podpořil protipoděbradské síly ve městě i za cenu zdiskreditování biskupa Jošta a snažil se vytvořit vět-

120 F. X. LOMMER, *Die böhmischen Lehen in der Oberpfalz* 1, s. 50–52; Jiří VESELÝ, *Obnova zahraničních lén České koruny za Jiříka z Poděbrad*, in: PHS 8, 1962, s. 261–279; Jiří JÁNSKÝ, *Kronika česko-bavorské hranice* 4, Domažlice 2004, s. 64–65.

121 NA Praha, AČK, sign. č. 1717. Srov. poz. č. 35.

122 Josef MACEK, *Král Jiří a král Matyáš. Od přátelství k nepřátelství (1458–1469)*, in: ČMM 110, 1991, s. 297–311. K Matyášově vládě a osobnosti připomeňme z novějších prací alespoň monografii Jörg K. HOENSCH, *Matthias Corvinus. Diplomat, Feldherr und Mäzen*, Graz – Wien – Köln 1998; velké množství studií bylo vydáno k jubilejnímu roku 2008 (550 let od nástupu Matyáše na uherský trůn), kdy byla v Budapešti také uspořádána velká výstava s katalogem *Matthias Corvinus, the King: Tradition and Renewal in the Hungarian Royal Court 1458–1490*, eds. Péter Farbaky – Enikő Spekner – Katalin Szende [et al.], Budapest 2008; v české literatuře nejnověji ke králi Matyáši Antonín KALOUS, *Matyáš Korvín (1443–1490). Uherský a český král*, České Budějovice 2009.

123 Jan DRABINA, *Działność dyplomatyczna legata apostolskiego Rudolfa z Rüdeshemu na Śląsku*, in: AUWr 195, *Historia* 23, 1974, s. 205–229. Rüdeshemu se na počátku roku 1468 stal vratislavským biskupem; naposledy k jeho legaci ve Slezsku a roli kurie v této fázi odboje Vratislavských proti Jiřímu z Poděbrad V. FILIP – K. BORCHARDT, *Schlesien*, s. 137–167.

ší protijířkovskou koalici na území vedlejších zemí. K Vratislavi se přidal Baltazar Zaháňský a Mikuláš Opavský. Již z jara 1467 obsadili centra poděbradské domény ve Slezsku – Minsterberk (11. dubna) a Frankenštejn (28. dubna). Jiří ale na akce Vratislavských pohotově zareagoval a poslal proti nim vojsko v čele se synem Viktorinem. Ten vyrazil z Kladska a již odpoledne 28. dubna oblehl Frankenštejn, v němž dobyvatelé zůstali uzavřeni.¹²⁴ Toto válečné fiasko poněkud ochladilo bojovnou náladu ve Vratislavi a dalo za pravdu biskupovi Joštovi z Rožmberka, který nabádal k větší uvážlivosti. Rudolf z Rüdeseimu se na čas z Vratislavi vzdálil a Mikuláš Tempelfeld opustil své kazatelské místo u sv. Alžběty.¹²⁵

Postupně se ale situace měnila v Jiřího neprospěch – jednotlivé země se začaly přiklánět k Matyášovi. Centrem agitace se opět stala Vratislav, kam spěchal i Jiříkův český rival pan Zdeněk Koništský ze Šternberka.¹²⁶ Rozsáhlou činnost ve prospěch Korvína vedl ve vedlejších zemích papežský legát Rudolf z Rüdeseimu.

Horní Lužice s odklonem od právoplatného českého krále sice váhala, nicméně v průběhu roku 1467 i zde Jiří postupně ztrácel pevnou pozici. Pod tlakem událostí opustil v dubnu 1467 budyšínský hrad Ortenburg zemský fojt Beneš Libštejnský z Kolovrat doprovázený zhořeleckým hejtmanem Martinem z Maxenu.¹²⁷ Šestiměstí pak 8. června vyhlásilo Jiřímu nepřátelství.¹²⁸ Do úřadu zemského fojta Rüdeseim prosazoval Jaroslava ze Šternberka, syna pana Zdeňka.¹²⁹ Hornolužická šlechta nepostupovala zcela

124 R. KOEBNER, *Der Widerstand Breslaus*, s. 123–145.

125 P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny* VI, s. 247; C. BUŠKO – M. GOLIŇSKI – M. KACZMAREK [et al.], *Historia Wrocławia* 1, s. 195–196; Jan DRABINA, *Rola argumentacji religijnej w walce politycznej w późnośredniowiecznym Wrocławiu*, Kraków 1984, s. 76–79. K bojům ve Slezsku viz též V. FILIP – K. BORCHARDT, *Schlesien*, s. 155n.

126 Podrobně R. KOEBNER, *Der Widerstand Breslaus*, s. 116–145.

127 Martin z Maxenu se nakonec přidal k Matyášovi, v letech 1474–1480 se objevuje mezi hornolužickými posly do Uher a 1487–1489 opět zastával úřad zhořeleckého hejtmana, Hermann KNOTHE, *Geschichte des Oberlausitzer Adels und seiner Güter vom XIII. bis gegen Ende des XIV. Jahrhunderts*, Leipzig 1879, s. 357.

128 RA Görlitz, Bartholomäus SCULTETUS, *Chronik der Stadt Görlitz bis 1495* (opis), Zobels Bibliothek, Nr. 328, s. 510. Kronikář zdůrazňuje, že opovědný list zpečetilo pět měst spolku Šestiměstí, zatímco Zhořelec vedl samostatné jednání.

129 V Budyšině 15. března 1468 Jaroslav vydává listinu „*im Namen des zukünftigen böhmischen Königs*“, Domstiftsarchiv Bautzen, U-Loc. XXV, Nr. 9. V budyšin-

v souladu s městy, s nimiž byla ostatně v neustálém konfliktu. Nejdéle Jiřího pozici v Horní Lužici hájil Fridrich ze Šumburka, který držel město a hrad Hoyerswerdu a od roku 1467 ji statečně bránil proti Šternberkovi, k němuž se přidaly i vojenské oddíly vyslané z Dolní Lužice, jejímž novým zemským fojtem se stal Půta VIII. z Ilburku na Sonnenwalde.¹³⁰ Počátkem roku 1468 padla i tato poslední projirákovská pevnost. Na Korvínovu stranu se přidali katoličtí Biberštejnové, kteří měli statky jak v Čechách, tak v obou Lužicích. Sousední Zaháň ztratil Jiřího stoupenec Jan II. Zaháňský. Dobil ji jeho bratr Baltazar za pomoci Jaroslava ze Šternberka a Jindřicha IX. Hlohovského. Kníže Baltazar pak složil lenní slib do rukou krále Matyáše.¹³¹ Rozpolcená zůstávala relativně dlouho Morava, kde se v roce 1467 proti Jiřímu postavila pouze města Brno, Jihlava, Znojmo a Olomouc. Ale i zde pracoval čas pro Korvína, který zahájil proti Jiřímu oficiální válku v květnu roku 1468 vpádem na Moravu.¹³²

Přechod na Korvínovu stranu se odehrál velmi dramaticky ve Zhořelci. Větší část vlivných měšťanů se již od jara 1467 klonila k Matyášovi, nepochybně i pod vlivem Vratislavi, s níž mnohé zdejší patricijské rodiny udržovaly úzké kontakty – ekonomické, osobní i příbuzenské. Jiřího přívrženci tvořili ve Zhořelci asi menšinu, k níž patřil zhořelecký hejtman Martin z Maxenu, zhořelecký dědičný (královský) soudce Niklas Mehefleisch a měšťané kolem Martina Lauterbacha a Nickla Horschela. Následující střet s tragickým koncem však nebyl vyvolán pouze otázkou zachování věrnosti králi „heretikovi“. V daleko větší míře se do něho promítly vnitřní problémy společensko-mocenského charakteru. Patřily k nim stále se opakující spory mezi městem a šlechtou, mezi patricijskou městskou radou a řemeslníky a v daném okamžiku

ském kapitulním archivu je i několik listin Rudolfa z Rüdeshheimu a také Korvínův list z 29. 9. 1469, v němž je Jaroslav jmenován jako „*advocatus sex civitatum et superioris Lusacie*“, Domstiftsarchiv Bautzen, *U-Loc. XXVI*, Nr. 5; Domstiftsarchiv Bautzen, *U-Loc. XXV*, Nr. 9 (15. 3. 1468 Bautzen).

130 R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 88.

131 Brzy se však karta obrátila, Jan získal roku 1470 Zaháň od Korvína zpět, bratra Baltazara uvěznil v Przewózu, kde kníže brzy zemřel. K dramatickému osudu Jana II. naposledy Barbara TECHMAŃSKA, *Niespokojny ksiąz Jan II Żagański*, Kraków 2001, s. 21–40.

132 Antonín KALOUS, *Matyáš Korvín*, s. 126–135.

i spory soukromé. Z velké části šlo o vyřizování účtů mezi dvěma zneprátelenými skupinami měšťanů oděné do polického hávu.¹³³

Stoupenci krále Matyáše přešli do útoku na své protivníky ve chvíli, kdy řádný zemský fojt Albrecht z Kolovrat opustil Budyšín (duben 1467). Pronikli do prázdné kanceláře na Ortenburgu a údajně zde objevili důkazy o přípravě povstání příznivců krále Jiřího. Členové tzv. prachového spiknutí (*Pulverschwörung*) prý chtěli založit ve městě požár a v nastalém zmatku otevřít bránu ozbrojené šlechtě. Zhořelečtí měšťané měli celou záležitost projednávat se zemským fojtem, a tudíž i s vědomím krále. Spiklenci byli okamžitě uvězněni (v noci z 22. na 23. srpna 1467) a na základě na mučidlech vynucených doznání označeni za zrádce města a krále, tj. Matyáše. Pak následovaly kruté tresty.¹³⁴

Za nevyřčenou příčinu popsanych událostí lze však považovat tři roky starou aféru s pošpiněním cti dcery Nickela Horschela, váženého měšťana a opakovaně voleného radního.¹³⁵ Svůdce panny Benigny, víc než čtyřicetiletý Georg Emmerich, syn purkmistra Urbana Emmericha, se s dívkou odmítl oženit a raději byl ochoten hledat odpuštění za spáchaný hřích v cestě do Jeruzaléma (1465).¹³⁶ Poškozená rodina se snažila bránit a hledala zastání mimo jiné i u zemského fojta, spravedlnosti se však nedočkala. Nickel Horschel se ocitl mezi obviněnými ze spiknutí. Rozsudky padly s vědomím Rüdesheimem instalovaných úředníků – zemského fojta Jaroslava ze Šternberka a zhořeleckého hejtmána Kašpara Nostice. Jako první byl popraven rozčtvrcen-

- 133 V následujících pasážích studie je více prostoru věnováno Horní Lužici, protože informace k Lužici Dolní a ke Slezsku jsou zde rozvedeny v pojednáních L. Březiny a M. Holé.
- 134 Výpovědi zaznamenal současník události, vzdělaný městský písař a častý diplomat města Johannes Frauenberg, RA Görlitz, *Varia* 59, fol. 74–84; jiný záznam Bartholomäus SCULTETUS, *Annalium gorlicensium*, Pars III (1450–1470), Biblioteka uniwersytecka we Wrocławiu, Akc. 1947/XI/ 3, fol. 219v–221v; podrobně B. SCULTETUS, *Chronik der Stadt Görlitz bis 1495* (opis), Nr. 328, s. 512–569. K události Richard JECHT, *Geschichte der Stadt Görlitz* 1/1, s. 197–203; naposledy Lars BEHRISCH, *Städtische Obrigkeit und soziale Kontrolle. Görlitz 1450–1600*, Epfendorf a. d. N. 2005, s. 72–79.
- 135 Siegfried HOCHÉ, *Die Familie Emmerich und Horschel. Hintergründe zum Heiligen Grab in Görlitz*, in: *Görlitzer Magazin* 17, 2004, s. 61–74; Christian SPEER, *Vom Görlitz nach Rom. Regesten zur Geschichte der Pilgerfahrt in der Oberlausitz*, in: NLM, NF 10, 2007, s. 116.
- 136 Na cestu se vydal v roce 1465. Útrapy rodiny spojila s osudem pohaněné dívky Schleiffeho žena v dopise svému manželovi do vězení, když napsala, že „wir haben unser Ungemach von Benignen“, B. SCULTETUS, *Chronik*, s. 523.

ním Nickel Mehefleisch (6. dubna 1468), posledního května byli na náměstí před pranýřem státi Martin Lauterbach a jeho švagr Martin Schleiffe, 6. září je následoval Nickel Ermelreich. Od dalších poprav se ustoupilo na přímluvu Rudolfa z Rüdeshemu, jenž se 28. dubna 1468 stal vratislavským biskupem. Další obvinění byli vyhnáni z města (Nickel Horschel, Schleiffeho zeť Kryštof Utmann, Lauterbachův zeť Ambrož Brendel, Nickel Spie, soukeník Matthes Seidelmann, Nickel Carlowitz) a Zhořelec musely opustit i vdovy po popravených. Jako by se město chtělo zbavit všech svědků až příliš křiklavého potrestání podivného spiknutí.

Georg Emmerich patřil v následujících letech k nejváženějším a také nejbohatším zhořeleckým patricijům.¹³⁷ S jeho jménem je dodnes spojována idea výstavby Božího hrobu, která byla ve Zhořelci realizována v letech 1481–1505,¹³⁸ a pořízení sousoší Oplakávání Krista, které zhotovil významný umělec Hans Olmützer neboli Hanuš Olomoucký (1492).¹³⁹ V době, kdy byl Emmerich zhořeleckým purkmistrem, se město rozhodlo uctít krále Matyáše jako svého pána pořízením nádherného reliéfu s panovníkovým erbem, který byl vsazen do fasády radnice při vstupu do budovy. Dobře viditelný byl z protěšího domu zvaného Schönhof, v němž kdysi bydlel král Ladislav a kde Zhořelečtí patrně toužili jednou pohostit i Matyáše. Erb na reliéfu je čtvrcený a skládá se ze sedmkrát červeno-stříbrně děleného uherského znaku, českého lva, dolnolužického býka a šachované moravské orlice. Podle písemných zpráv víme, že erb měl původně ještě srdcevní štítek

- 137 Matyáš udělil Georgu Emmerichovi erb s mořskou pannou na černém štítě. Emmerich byl údajně označován za zhořeleckého krále (quem *Regem Gorlicensem vulgo appellarunt*), kronika Christiana Gabriela FUNCKEHO, *Görlitzer Chronik*, RA Görlitz, *Varia* 232, s. 87–89. Dvakrát se oženil, zemřel ve věku 84 let 21. 1. 1507 a pohřben byl v kostele sv. Mikuláše.
- 138 K Božímu hrobu Ines ANDERS – Marius WINZELER (eds.), *Lausitzer Jerusalem. 500 Jahre Heiliges Grab zu Görlitz*, Görlitz – Zittau 2005; Till MEINERT, *Das Heilige Grab in Görlitz – Abwandlungen der Jerusalemer Grabeskirche in der Oberlausitz*, in: *Die Kunst im Markgraftum Oberlausitz während der Jagiellonenherrschaft*, eds. Tomasz Torbus – Markus Hörsch, Ostfildern 2006, s. 129–148.
- 139 Jarmila KRČÁLOVÁ, *Příspevek k poznání díla Hanuše z Olomouce*, in: *Umění 1, 1956*, s. 17–50; Walther BIEHL, *Das Rätsel um Hans Olmützer. Ein Beitrag zur Geschichte der Oberlausitzer Plastik im späten Mittelalter*, in: *Oberlausitzer Forschungen*, Beiträge zur Landesgeschichte, ed. Martin Reuther, Leipzig 1961, s. 135–142; Romuald KACZMAREK, *Das Werk des Hans von Olmütz – ein ungelöstes Problem. Über die Beweinungsgruppe in der Dreifaltigkeitskirche zu Görlitz*, in: *Die Kunst im Markgraftum Oberlausitz während der Jagiellonenherrschaft*, eds. Tomasz Torbus – Markus Hörsch, Ostfildern 2006, s. 115–127.

s hunyadiovským havranem, který byl postupně nahrazen jagelonským a pak rakouským erbem, až byl v 17. století zcela odstraněn. Na zkosené straně spodní římsy reliéfu jsou ještě umístěny čtyři štítky, které nesou arpádovský kříž, galickou korunu, rakouské stříbrné břevno v červeném poli a slezskou orlici.¹⁴⁰ Proč mezi zeměmi, jimž Matyáš vládl, chybí Horní Lužice, je otázkou. Možná, že si Zhořelečtí nepřáli mít na očích erb, který byl totožný se znakem města Budyšína.

Zhruba rok po odhalení zhořeleckého „prachového spiknutí“ zvolila česká opozice v Olomouci Matyáše českým králem (3. května 1469). Vzápětí ho uznaly všechny vedlejší země, včetně Moravy, přestože boje mezi českým a uherským vojskem probíhaly na jejím území ještě v následujících měsících.

První cesta vedla Korvína do Vratislavi, kde mu slezská knížata postupně složila lenní sliby¹⁴¹ a věrnost mu slíbily i obě Lužice.¹⁴² Ze zachovaných přísah města Vratislavi a Horní Lužice je patrné, že stejně jako v minulosti, tak i v této chvíli, skládali hold českému králi Matyáši jako „*vsirem allernedigsten herren vnd ewrn leibs erben, königen zu Behem*“ a též slibovali „*alle ding die zur crone zu Behemen gehören getrewlich halden*“.¹⁴³ Jaroslav ze Šternberka se stal skutečným zemským fojtem pověřeným králem, a to v Horní i v Dolní Lužici. Nicméně Hornolužičtí ho nepřijali s nadšením, opakovaně si na něho stěžovali, až ho Matyáš ke zklamání Zdeňka ze Šternberka sesadil (1470).

Dva čeští králové

Ovládnout celou Českou korunu, tj. i Čechy se však Matyášovi nepodařilo ani po Jiřího smrti († 22. března 1471). České stavy se

- 140 Katja Margarethe MIETH - Marius WINZELER, *Das Wappen von König Matthias Corvinus am Görlitzer Rathaus - subtile Huldigungsgeste und ständische Selbstdarstellung*, in: NLM, NF 11, 2008, s. 7-26, zde s. 25, spojují autorství erbu spíše s Hanušem Olomouckým, na rozdíl od staršího názoru považujícího za autora Briccia Gauskeho, který měl vytvořit Matyášův reliéf v Budyšíně.
- 141 Podrobně zachytil P. ESCHENLOER, *Geschichte der Stadt Breslau 2*, 721-767; ke Korvínově vstupu do války s Jiřím z Poděbrad a jeho slezské politice též V. FILIP - K. BORCHARDT, *Schlesien*, s. 167-185.
- 142 H. KNOTHE, *Urkundliche Grundlagen*, s 298; R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 89. Privilegia Horní Lužice Matyáš Korvín potvrdil v Brně 16. dubna 1471 a opakovaně ve Vratislavi 16. září 1474, Domstiftsarchiv Bautzen, *U-Loc. XXVII*, Nr. 5.
- 143 P. ESCHENLOER, *Geschichte der Stadt Breslau 2*, s. 767; *SRL 1*, s. 92-93.

postaraly o nového krále, jímž 27. května 1471 na sněmu v Kutné Hoře prohlásily Vladislava Jagellonského, nejstaršího syna polského krále Kazimíra IV. Pozice patnáctiletého krále nebyla ale zdaleka ideální. Jagellonci neuspěli ani v pokusu o získání uherského trůnu, ani se jim nepodařilo vytlačit Matyáše z vedlejších zemí. Česká koruna se rozpadla na příznivce Vladislava a Matyáše, který měl své podporovatele i v Čechách. Rozdílnými cestami se ubírali i synové krále Jiřího. Jindřich Minsterberský se ve Slezsku – spolu s Konrádem Bílým ml. Olešnickým – angažoval na straně Vladislava, Matyášův zajatec z roku 1469 Viktorin nakonec skončil na straně uherského krále.¹⁴⁴ Všichni tři přestoupili ke katolictví.¹⁴⁵

Rozpad České koruny na dvě části podstatně nezměnila ani následující léta diplomatického a válečného zápasu mezi Vladislavem a Matyášem.¹⁴⁶ Matyáš měl oporu v papeži Pavlu II. († 1471), méně pak u jeho následovníka Sixta IV., který nástupem katolíka Vladislava II. na český trůn nepovažoval již boj proti českým heretikům za prvořadý úkol kurie, byť se k Vladislavovým právům na českou korunu jasně nevyjádřil. Korvín nemohl příliš spoléhat ani na Fridricha III. a vstupem do korunních zemí nevzbuzoval velké nadšení ani u jejich sousedů Wettinů a Hohenzollernů, kteří se ze zápasu dvou českých králů snažili sami těžit. Ohled musel brát také na polského krále Kazimíra IV., který se netajil plány na získání uherského trůnu pro svého mladšího syna Kazimíra. Proto Korvín nechtěl riskovat další prodloužení válečného stavu s Vladislavem II. a uzavřel s ním příměří, které bylo po nepříliš úspěšném „mírovém“ sjezdu v Nise roku 1473 ještě prodlouženo. Žádnou změnu nepřinesly ani norimberské úmluvy o přátelství mezi Vladislavem a Fridrichem III. a mezi Fridrichem III. a Kazimírem IV. V roce 1474 zahájili Jagellonci nové tažení proti Matyášovi. Počátkem října vpadlo do Slezska polské vojsko a u Olavy se

144 Radek FUKALA, *Slezská knížectví dynastie Poděbradů (Minsterbersko-olešnická knížata, kladská hrabata a potomci krále Jiřího)*, in: *550 let hrabství kladského 1459–2009*, ed. Vladimír Wolf, Trutnov 2009, s. 136–139.

145 P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny VI*, s. 411–416.

146 Ke konfliktu Matyáše Korvína s Jagellonci Karl NEHRING, *Matthias Corvinus, Kaiser Friedrich III. und das Reich. Zum hunyadisch-habsburgischen Gegensatz im Donauraum*, München 1975; Krzysztof BACZKOWSKI, *Walka Jagiellonów z Maciejem Korwinem o koronę czeską w latach 1471–1479*, Kraków 1980; zhodnocení situace František ŠMAHEL, *Husitské Čechy. Struktury, procesy, ideje*, Praha 2001, s. 404–409.

spojilo s českými oddíly. Vítězství patřilo Matyáši. V Muchoboru u Vratislavi se pak v polovině listopadu sešli oba rivalové a za přítomnosti polského krále Kazimíra uzavřeli 8. prosince 1474 příměří, které mělo trvat do 25. května 1477.¹⁴⁷

Obdobně i v Čechách se obě protivné strany pokoušely nělézt určitý *modus vivendi*. Východisko viděly v prosazení zástupců z řad stoupenců Vladislava i Matyáše do jakéhosi výkonného vládního orgánu, nejprve dvoučlenného (1472) a pak čtyřčlenného (28. září 1474).¹⁴⁸ S obdobným řešením se počítalo i ve vedlejších zemích, které by se mohly v případě sporu obracet na „zemské ředitele“ v Čechách. Proti tomuto principu skrývajícímu jistou nadřazenost českých stavů se postavila Morava. Její stavy od Matyáše neodstoupily a na sněmu v Brně si zvolily vlastní čtyři ředitele. Vlastní cestou šly i ostatní korunní země.

Existence dvou českých králů se stala realitou, již ale bylo třeba právně ošetřit. S jistou iniciativou přišli čeští stavové na sněmu konaném v únoru 1475 v Praze. Zúčastnili se ho příznivci obou králů a navrhli dočasné rozdělení moci na území České koruny, která by měla být v budoucnu opět spojena pod vládou jednoho panovníka. Trvalo ale ještě několik let, než k dohodě mezi Vladislavem II. a Matyášem opravdu došlo. Předznamenal ho další Vladislavův neúspěšný pokus o pokoření soupeře, v němž spoléhal na přízeň a vděčnost císaře Fridricha III. Vladislav II. totiž Fridrichovi pomohl v boji s opozicí v rakouských zemích a následně od císaře dosáhl udělení Čech a vedlejších zemí (kromě Moravy) v léno a uznání hodnosti kurfiřta a arcibiskupa (9. června 1477).¹⁴⁹ Matyáš se však nenechal tak snadno odsunout na vedlejší kolej. Vojensky se vypravil až k Vídni, zatímco Vladislavovo vojsko se rozpadlo. Fridrich III. pak celkem bez rozpaků a ve shodě s papežskou kurií uznal Matyášovy nároky na Českou korunu (2. prosince 1477) a udělil mu stejné hodnosti jako před necelým půlrokem Vladislavovi. Přesto se Korvínovi nedařilo ovládnout jádro království, Čechy, kde naopak jeho příznivci ubývali.

O řešení patové situace se začalo jednat v Brně z jara 1478 a následně v září v Budíně, kde byl vypracován návrh smlouvy o vyrovnání mezi Vladislavem a Matyášem. Oba měli nadále užívat

147 K. BACZKOWSKI, *Walka Jagiellonów*, s. 118–119.

148 AČ 4, s. 456–460; P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny VI*, s. 417–418.

149 K. NEHRING, *Matthias Corvinus*, s. 84.

titul českého krále s tím, že Vladislav bude vládnout v Čechách a Korvín ve vedlejších zemích. Ze smluv je patrné, že daný stav nebyl považován za trvalý a počítalo se s jeho vyřešením po smrti jednoho z panovníků. Vladislav měl navrácení ztracených území vykoupit za 400 000 zlatých, které složí do rukou budoucího uherského krále, respektive Uherské koruny, kdyby se stal jediným českým králem Matyáš nebo jeho potomek, pak by mu celá Česká koruna připadla bez jakýchkoliv finančních nákladů. K ratifikaci smluv mělo dojít po schůzce obou panovníků. Úmluvy byly proklamovány 7. prosince 1478 v Olomouci, kde se pak v červenci roku 1479 sešel Vladislav II. s Matyášem¹⁵⁰ a dohody ratifikovali.¹⁵¹ Souhlas s nimi vyjádřili též představitelé českého a uherského království, Dolní Lužice a Slezska, o rok později také Morava (1480).¹⁵² Pouze Horní Lužice se k olomoucké smlouvě oficiálně nepřipojila. Přesněji řečeno se odmítla k olomouckým smlouvám vyjádřit samostatným reversem. K jeho zpečetění totiž Matyáš na sněmu v Olomouci (14. října 1479) vyzval vedlejší země prostřednictvím varadinského biskupa Jana Filipce a Jiřího ze Steinu. Pouze hornolužická delegace odmítla takový dokument vydat s tím, že by to bylo proti jejich cti, neboť Hornolužičtí králi hold již složili a nové vyjádření by působilo nedůvěryhodně. Poukázali též na problém v bodě o eventuálním připadnutí vedlejších zemí k Uhrám až do jejich vykoupení. V tomto „mezičase“ by měli povinnost vojensky podpořit uherského krále, který by mohl teoreticky bojovat proti Čechám, což by bylo pro Hornolužické nepřijatelné, protože k České koruně patří. Předním odpůrcem vydání požadovaného souhlasu s olomouckou smlouvou byl budyšínský purkmistr Baltazar Pretsch, zvaný pro své nezlomné chování Steinichen.¹⁵³ K úpravě vztahů mezi oběma králi došlo

- 150 9. července, *Akta veřejná i sněmovní v království Českém od 1466 do 1500*, in: AČ 5, s. 377–387, č. 13; P. ESCHENLOER, *Geschichte der Stadt Breslau* 2, s. 1050–1062.
- 151 *LBUS* 1, s. 21–29, č. 13; J. K. HOENSCH, *Matthias Corvinus*, s. 165–168. K úpravě vztahů mezi oběma králi došlo ještě 1. září 1486. K úspěchu olomouckého jednání přispěl i zde přítomný Albrecht Saský.
- 152 *Jednání sněmovní a veřejná v markrabství Moravském*, in: AČ 10, ed. František KAMENÍČEK, Praha 1890, s. 280–281, č. 43. K chování moravských stavů J. VÁLKA, *Dějiny Moravy I. Středověká Morava*, Brno 1991 s. 162–163.
- 153 Christian Gottlieb KÄUFFER, *Abri der Oberlausitzischen Geschichte* 1, Görlitz 1802, s. 353–354; Theodor SCHELTZ, *Gesammt-Geschichte der Ober- und Nieder-Lausitz*, 10. Buch, in: NLM 58, 1882, s. 165.

ještě 1. září 1486. Ať již uzavřené dohody představovaly jakékoliv provizorium, v dané chvíli prospěly především Vladislavovi, jehož hodnost už nebylo možné zpochybňovat ani v Čechách, ani na evropském fóru. Fridrich III. opětně potvrdil Vladislavovi II. kurfiřtskou hodnost (29. března 1488)¹⁵⁴ a v roce 1489 se Vladislav konečně dočkal i jednoznačného postoje kurie, když ho papež Inocenc VIII. uznal českým králem.

Král Matyáš Korvín a vedlejší země České koruny

Ve vedlejších zemích České koruny se však stal skutečným vládcem Matyáš. S Moravou udržoval dobré styky již od konce šedesátých let 15. století a ty se nezměnily ani v následujících letech. Respektoval zdejší stavy a svým způsobem těžil i z jejich rivalství vůči českým stavům.¹⁵⁵ Jinak již Korvín postupoval v ostatních korunních zemích, v nichž usiloval o posílení panovnické prestiže. Pilířem a centrem své moci se snažil učinit Slezsko v čele s Vratislaví.

Město, které s velkou slávou vítalo nového krále, brzy ze svého nadšení vystřízlivělo. Matyáš potřeboval peníze, nikoliv hrdé město. Ponechal sice Vratislavským hejtmanský úřad, ale dával jasně najevo, kdo jejich pánem. Bezohledně postupoval i vůči slezským knížatům.¹⁵⁶ Ze Slezska se snažil vytlačit všechny své skutečné i potenciální odpůrce, což vedlo k velkým změnám v majetkové struktuře země, jejichž cílem bylo rozšíření hunyadiovského majetku (viz podrobně zde M. Holá). Ke Korvínovi se přidal i syn krále Jiřího, kníže Viktorin, který zároveň přestoupil ke katolictví. Pomohl Matyášovi ve válce s Vladislavem II., v níž Korvín zabral majetky ratibořské větve opavských Přemyslovců, Jana III. Opavsko-Krnovského a Václava Ratibořsko-Rybnického

154 K. NEHRING, *Matthias Corvinus*, s. 184. Zároveň českého krále osvobodil od povinnosti přijmout osobně obléhání od císaře.

155 Matyáš zřejmě nijak nepřekážel rozvoji moravského stavovství, potvrdil zemi její zřízení a ku prospěchu moravské reprezentace jí postupně udělil i řadu významných výsad. Správu země ponechal nejprve v rukou čtyř zemských „ředitelů“ volených moravskými stavy, posléze ho zastupoval jediný hejtman, jímž se po olomouckých úmluvách stal Ctibor Tovačovský z Cimburka († 1494) viz Josef VÁLKA, *Matyáš Korvín a České koruna*, in: ČMM 110, 1991, s. 313–323.

156 Korvínovy zásahy do knížecích práv (omezení mincovního regálu, vlastní zahraniční politiky atd.) popisuje Jan KAPRAS, *Právní dějiny země Koruny české 2*, Praha 1913, s. 412.

(1473, 1477). Ale ani Viktorin se v Opavsku neudržel. V roce 1485 ho Matyáš přiměl k výměně Opavska, jež minil zanechat také Janu Korvínovi, za statky ve Slavonii.¹⁵⁷ Léta se vedl zápas o hlohovské knížectví. Jeho část, která byla v rukou Jindřich XI. Hlohovsko-Krosenského, se snažili ovládnout Hohenzollernové, když se jim roku 1472 podařilo oženit stárnoucího a nemocného kníže s osmiletou dcerou braniborského markraběte Albrechta Achilla Barborou, jíž Jindřich XI. odkázal všechny své državy. Když ale roku 1476 zemřel, pohotově se s jeho ještě nedospělou „vdovou“ oženil český král Vladislav II. A i když k naplnění sňatku nikdy nedošlo, stal se Vladislav dalším adeptem hlohovského dědictví¹⁵⁸ a Hohenzollernové nakonec udrželi pouze Krosensko. V zápase o Hlohovsko nemohli konkurovat Korvínovi, který ho chtěl získat pro svého syna. Zatím však Matyáš hlohovské knížectví ponechal na doživotí synovci zemřelého knížete, bojovnému Janu II. Zaháňskému, který v roce 1472 ztratil rodové Zaháňsko, jež byl nucen i s Przewózem (Priebus) prodat Wettinům.¹⁵⁹ Kníže Jan opanoval roku 1481 i těšínskou (někdejší královskou) část Hlohovska.¹⁶⁰ Korvínovým tlakům na opanování knížectví, která chtěl získat pro svého syna Jana, však bylo těžké odolat. Kníže Jan II. neměl mužské potomky, a proto se snažil zajistit dědictví svým třem dcerám a jejich manželům, jimiž se stali synové Jindřicha Minsterberského. Hlohovské stavy však těmto po-

- 157 K situaci po smrti krále Jiřího Martina WIHODA, *Opavsko v pozdním středověku*, in: Pavel Kuřil – Dalibor Prix – Martin Wihoda, *Hrady českého Slezska*, Brno – Opava 2000, s. 501–505; Stefan GŁOGOWSKI, *Potomci krále Jiřího z Poděbrad (Genealogie knížat z Minstrberka)*, Ostrava 1989, s. 10; Radek FUKALA, *Slezská knížectví dynastie Poděbradů*, s. 135–170. Časem ztratili Poděbradové Kladsko (1500) i Minsterberk.
- 158 K naplnění jejich manželství sice nedošlo, ale jednou vysloveného závazku se král jen obtížně zbavoval a teprve v roce 1500 se dočkal z úst papeže jeho zrušení. Josef Macek, *Tři ženy krále Vladislava*, Praha 1991, s. 15–38.
- 159 *LBUS* 1, s. 213–216, č. 80; v Dolní Lužici získali Wettini ještě Finsterwalde, Senftenberg (1448–1815), Sonnewalde (1477), v letech 1490–1512 drželi jako zástavu Sorau/Žary, Beeskow a Storkow. Získali ji od frýdlantské větve Bibrštejnů, kteří dvě posledně jmenovaná zboží měli ve svých rukou jako léno od dob krále Václava IV. (1382). Uvedená panství sice od Wettinů vykoupili, ale v roce 1518 je byli nuceni prodat biskupství Lebus. V Dolní Lužici se dále z Bibrštejnů udržela větev forstská, která vlastila Forst a Pforten/Brody. Srov. R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 112.
- 160 Po smrti Vladislava Těšínského byla v letech 1460–1480 v rukou jeho vdovy Markéty Celské (von Cilli) jako regentky. Matyáš Korvín slíbil tuto část původně Jindřichu XI. Hlohovskému, když mu kníže složil 1469 hold.

tenciálním pánům odmítly složit hold (1488). Kníže Jan II. hledal východisko v dohodě s hlohovskou šlechtou i za cenu obětování města Hlohova, jehož reprezentaci za projevený odpor potrestal. Nicméně Jan II. stejně Hlohov neudržel. Město v polovině května 1488 oblehl Matyáš Korvín a 18. listopadu se Hlohov vzdal. Piastovské Hlohovsko přešlo do rukou Matyáše, který ho udělil svému synovi Janu Korvínovi.¹⁶¹ Podobný osud stihl též Konráda X. Olešnického, jehož knížectví téměř celé ovládl Matyáš. Pouze Wettinům se podařilo uchovat si zakoupené Zaháňsko.¹⁶² Složili roku 1474 Matyášovi hold a ten 6. října 1474 udělil ve Vratislavi knížectví v léno vévodovi Albrechtovi a jeho dědicům, tj. dětem z manželství se Zdenou z Poděbrad.¹⁶³

Na konci 80. let 15. století tedy patřilo Matyášovi velké území v Horním Slezsku: knížectví opavské, krnovské a ratibořské, k němuž připojil Kozelsko, Bytomsko a Hlubčicko,¹⁶⁴ v Dolním Slezsku mělo Janu Korvínovi připadnout Hlohovsko a Olešnicko. Piastovci zůstali pouze v Lehnicku, Opolsku, Těšínsku a Osvětimsku-Zátorsku.

Z hlediska mocensko-politického se Matyáš snažil od počátku své vlády nad Slezskem prosadit jistou centralizaci vrchní správy majetkoprávně roztržité země. První krok tímto směrem učinil hned v prosinci 1474, když k účasti na sněmu vyzval knížata i stavy a města dědičných knížectví (tj. těch, která patřila pod přímou vládu krále).¹⁶⁵ Nejvyšší královský úřad měl zastávat panovníkem jmenovaný nejvyšší hejtman (*Oberlandeshauptmann, capitaneus*

- 161 K dramatickému boji o Hlohovsko Hieronim SZCZEGÓLA, *Koniec panowania piastowskiego nad środkową Odrą*, Poznań 1968, z něhož vyšla ve své stuii B. TECHMAŃSKA, *Niespokojny książę*. S hlubším rozboem a především s pochopením dění v Hlohovsku a ve městě Hlohově ve vypjatých letech 1472–1508 Petr KOZÁK, *Zrod stavovského Hlohovska*, Opava 2008, s. 64–89, kde i zhodnocení starší literatury.
- 162 Zůstalo Wettinům až do r. 1549, kdy ji kurfiřt Mořic přenechal Ferdinandu I.
- 163 *LBUS* I, s. 213–216, č. 80; s. 216–217, č. 81.
- 164 R. FUKALA, *Slezsko*, s. 140.
- 165 Podrobně k celoslezským sněmům Kazimierz ORZECZOWSKI, *Ogólnośląskie zgromadzenia stanowe*, Warszawa – Wrocław 1979, k situaci v 2. pol. 15. století, s. 134–135, ke složení sněmu s. 220; stručně TÝŽ, *Historia ustroju Śląska 1202–1740*, Wrocław 2005, s. 127–137. Vedle sněmů celoslezských bývaly občas svolávány také sněmy dílčí, obesílané pouze z Dolního Slezska a obou Lužic, nebo jen ze Slezska Horního. Přehledně naposledy Marian J. PTAK, *Zwischen Westen und Osten. Der schlesische Ständeparlamentarismus von seinen Anfängen bis in das 19. Jahrhundert*, in: *Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung* 58, 2009, s. 300–311. Samostatné sněmy se scházely též v jednotlivých knížectvích.

generalis, capitaneus supremus), který měl být nadřazen hejtmanům královských knížectví a zemským fojtům obou Lužic.¹⁶⁶

Matyáš se snažil vytvořit úřad vrchního hejtmana již v roce 1473,¹⁶⁷ kdy jím jmenoval knížete Fridricha I. Lehnického. Proti němu se ale postavila ostatní slezská knížata i stavy v obavě, že by se jeho povýšením do takto centrálně koncipovaného úřadu příliš posílila pozice jednoho z knížat. Matyáš proto hledal vhodného kandidáta mezi svými rádci a vrchním hejtmanem jmenoval v Prešpurku 21. dubna 1475 hraběte Štěpána Zápolského.¹⁶⁸ Po něm se vrchním hejtmanem stal Matyášův přední rádcce, prostějovský rodák, varadínský biskup Jan Filipec.¹⁶⁹ Jmenován byl jen na krátkou dobu (1480–1481) s posláním zajistit postavení ve Slezsku Janu Korvínovi. Po Filipcovu odstoupení již úřad obsazen nebyl a jeho kompetence přešly na dva králem jmenované zástupce nejvyššího hejtmana. Jedním z nich byl hejtman pro

- 166 Již Zikmund Lucemburský se v roce 1422 pokusil o vytvoření úřadu „vrchního hejtmana celého Slezska“, jímž jmenoval vratislavského biskupa Konráda Olešnického, ale po skončení husitských bouří tato instituce zanikla a v letech nejistoty po smrti Albrechta Rakouského, podobně jako v Čechách i v královských slezských zemích v podstatě vládly zemské landfrýdy. Ludwig PETRY – Josef Joachim MENZEL – Winfried IRGANG, *Geschichte Schlesiens* 1. Von der Urzeit bis zum Jahre 1526, Stuttgart 2000⁶, s. 194, 294. Za dob Jiřího správcovství se dokonce objevil i náznak spojení úřadu vratislavského hejtmana a hornolužického fojta, když v letech 1454–1457 oba posty zastával Jindřich z Rožmberka, ale později se od tohoto modelu opět ustoupilo. K úřadu vratislavského hejtmana Ewa WÓŁKIEWICZ, *Capitaneus Slesie. Królewscy namiestnicy księstwa wrocławskiego i Śląska w XIV i XV wieku*, in: *Monarchia w średniowieczu, władza nad ludźmi, władza nad terytorium*. Studia ofiarowane Profesorowi Henrykowi Samsonowiczowi, eds. Jerzy Pysiak – Aneta Pieniądz-Skrzypczak – Marcin Rafał Pauk, Warszawa – Kraków 2002, s. 169–225.
- 167 K. ORZECHOWSKI, *Historia ustroju*, s. 90–92.
- 168 J. KAPRAS, *Právní dějiny* 2, s. 432. Přímo vrchnímu hejtmanovi podléhali hejtmani bezprostředních knížectví, dále dva královští správci (*Anwälte*), jeden pro Horní Slezsko (po celou dobu Korvínovy vlády zde byl hejtmanem Jan Bielik z Kornic) a jeden pro Slezsko Dolní s oběma Lužicemi. Hornolužický fojtský úřad v této době plně splýnul s úřadem správce Dolního Slezska a obou Lužic. V Dolní Lužici byl ale i nadále fojtský úřad obsazován, fojtové však podléhali královskému správci, R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 88–92, s. 114; J. W. NEUMANN, *Versuch einer Geschichte der Niederlausitzischen Landvögte* 2, s. 128–158; H. KNOTHE, *Urkundliche Grundlagen*, s. 308.
- 169 K osobnosti Jana Filipce Antonín KALOUS, *Čtyři Janové z Varadína*, in: *Evropa a Čechy na konci středověku*. Sborník příspěvků věnovaných Františku Šmahelovi, eds. Eva Doležalová – Robert Novotný – Pavel Soukup, Praha 2004, s. 269–280. K Filipcovu působení ve Slezsku Vojtěch ČERNÝ, *Diplomat krále Matyáše Korvína Jan Filipec a jeho kontakty s vedlejšími zeměmi České koruny*, diplomová práce obhájená na FF UK, Praha 2003.

Horní Slezsko, kterým se v roce 1478 stal Matyášův exponent Jan Bielik z Kornic, a druhým správce Dolního Slezska a Lužic, jímž Korvín ustanovil svého oddaného rádce a diplomata Jiřího ze Steinu, který se již dříve osvědčil na dvoře Fridricha III. i Jiřího z Poděbrad.¹⁷⁰ Jiří ze Steinu pán na Zossenu bral své poslání zodpovědně a značně se exponoval zvláště v Horní Lužici. Za jeho úřadování došlo k přestavbě sídla hornolužické správy, hradu Ortenburgu v Budyšíně, kde také sídlil.¹⁷¹ Upravena byla vstupní věž, jež se dodnes honosí reliéfem trůnícího krále Matyáše Korvína obklopeného erby jím ovládaných zemí. Za jeho autora je pokládán Briccius Gauske. Města Šestiměstí nadšena projektem nebyla a jejich mluvčí, budyšinský purkmistr Baltazar Pretsch, dokonce byl za projevení nesouhlasu vyhnán z města.¹⁷² Tímto dílem se zřejmě nechal inspirovat Zhořelec k zadání Matyášova erbu pro svou radnici. Ostatně tehdejší čelný představitel Zhořelce, mnohokrát již vzpomínaný Georg Emmerich, se s Jiřím ze Steinu přátelsky stýkal.¹⁷³ S městem Budyšínem však Stein dobře nevycházel.

Nové správní uspořádání vlády nad vedlejšími zeměmi se promítlo i do pojmenování zemí do něho zařazených. Právě v Korvínově kanceláři se začalo Budyšinsko se Zhořeleckem důsledně označovat jako Horní Lužice (*Lusatia superior*), na rozdíl od Lužice Dolní (*Lusatia inferior*), původně jmenovaná jen jako Lužice

- 170 Rudolf KNESCHKE, *Georg von Stein. Versuch einer Biographie*, Weida i. Th. 1913. Jiří ze Steinu získal roku 1482 v Horní Lužici panství Hoyerswerda, ve Slezsku Stínavu. Po Korvínově smrti ale musel obě země opustit a azyl nalezl v Braniborsku.
- 171 Kai WENZEL, *Der spätgotische Neubau der Bautzener Ortenburg*, in: *Die Kunst im Markgraftum Oberlausitz während der Jagiellonenherrschaft*, eds. Tomasz Torbus – Markus Hörsch, Ostfildern 2006 s. 85–102.
- 172 Pro Gauskeho autorství chybějí písemné doklady, Szilárd PAPP, *Das Denkmal des Königs Matthias Corvinus und die St. Gerogskapelle in der Bautzener Ortenburg*, in: *Die Kunst im Markgraftum Oberlausitz während der Jagiellonenherrschaft*, eds. Tomasz Torbus – Markus Hörsch, Ostfildern 2006, s. 103–114; Kai WENZEL, *Das Bild des abwesenden Königs. Landesherliche Porträts in den Städten der Oberlausitz*, in: *Rezidence a správní sídla v zemích České koruny ve 14. – 17. století*, eds. Lenka Bobková – Jana Konvičná, Praha 2007 (Korunní země v dějinách českého státu 3), s. 61–90, zde s. 73–79.
- 173 K. M. MIETH – M. WINZELER, *Das Wappen von König Matthias Corvinus am Görlitzer Rathaus*, s. 25.

nebo jako lužická marka či markrabství.¹⁷⁴ A toto označení, analogické k Hornímu a Dolnímu Slezsku, již zůstalo.

Česká koruna v rukou Jagellonců (1490–1526)

Po smrti krále Matyáše v dubnu 1490 se rozpoutal zápas o uherský trůn, v němž vedle Jana Korvína figuroval polský princ Johann Albrecht (Olbracht), Maxmilián I. a český král Vladislav II., který byl nakonec za podpory Štěpána Zápolského i biskupa Jan Filipce a také za vydatné pomoci českých stavů zvolen a v září 1490 korunován uherským králem.¹⁷⁵

Vladislav II. pak přesídlil do Budína, což nelibě nesly zvláště české stavy, zatímco vedlejší země si zvykly posílat své delegace do Uher již za krále Matyáše. Význam uherského království na evropské politické scéně se promítl i do Vladislavovy titulatury, v níž vždy na prvním místě vystupuje jako uherský král a teprve pak jako král český.¹⁷⁶ Za jeho vlády pokračoval vzestup zemských stavů, a to nejen v Čechách a na Moravě, ale i v ostatních vedlejších zemích.¹⁷⁷

Krátce po svém zvolení Vladislav II. vyzval vedlejší země, aby se neodtrhly od České koruny, která zůstala vždy zachová-

- 174 Tato pojmenování se objevují již v 60. letech v písemnostech vratislavského biskupa Rudolfa z Rüdeshheimu. Gustav KÖHLER, *Über den Namen Ober- und Nieder-Lausitz*, in: NLM 20, 1842, s. 49–52; Hermann KNOTHE, *Die verschiedenen Benennungen des jetzigen Markgrauthums Oberlausitz*, in: ASG, NF 1, 1875, s. 63–75; Woldemar LIPPERT, *Über die Anwendung des Namens Lausitz auf die Oberlausitz im 14. Jahrhundert*, in: NASG 15, 1894, s. 41–54.
- 175 Krzysztof BACZKOWSKI, *Walka o Węgry w latach 1490–1492. Z dziejów rywalizacji habsbursko-jagiellońskiej w basenie środkowego Dunaju*, Kraków 1995, s. 75–90
- 176 Vysvětlení podává Josef MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích (1471–1526)* 1. Hospodářská základna a královská moc, Praha 1992, s. 253
- 177 P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny VI*, s. 481–483; Jaroslav PÁNEK, *Český stát a stavovská společnost na prahu novověku ve světle zemských zřízení*, in: *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500–1619)*, eds. Karel Malý – Jaroslav Pánek, Praha 2001, s. 13–54; František ŠMAHEL, *Nástin proměn stavovské skladby Českého království od konce 14. do počátku 16. století*, in: *tamtéž*, s. 71–84; Jaroslav MEZNÍK, *Vývoj a systém stavovské reprezentace v českých zemích v pozdním středověku*, in: *Sborník příspěvků Filosofické fakulty Brněnské univerzity C 44*, 1997, s. 71–81; Zdeněk VYBÍRAL, *Stavovství a dějiny moci v českých zemích na prahu novověku. Nové cesty ke starému tématu*, in: ČČH 99, 2001, s. 725–757.

na a nyní je čas, aby se její součásti k ní zase vrátily.¹⁷⁸ Otázkou ale zůstal olomoucký závazek, tj. vyplacení 400 000 zlatých uherskému království, což české stavy odmítaly. Různé stanovisko k němu zaujaly po Vladislavově uherské volbě vedlejší země. Slezsko ústy vratislavského biskupa Jana Rotha zvalo vedlejší země na sněm do Vratislavi. Lužice však přijet odmítly,¹⁷⁹ a tak další jednání probíhala pouze mezi Slezskem a Moravou, které se nakonec shodly na podmínkách, za nichž byly obě ochotny Vladislava II. přijmout za svého panovníka. Kromě potvrzení privilegií a slibu, že země nebudou odtrženy od České koruny, mezi nimi zůstalo i zaplacení oné nemalé sumy. Vladislav podmínku nakonec přijal, aniž by si zřejmě dělal větší starosti s realizací platby.¹⁸⁰ Morava pak bezproblémově Vladislava ctěla jako českého krále. Horní Lužice s uznáním Vladislava II. neměla problém, protože s olomouckou smlouvou nikdy nevyjádřila svůj souhlas. Slib věrnosti mu složilo rytířstvo a města (kromě Zhořelce) vůbec jako první z vedlejších zemí v Praze v květnu 1490. Zhořelec jako již mnohokrát jednal samostatně a jeho zástupci před králem poklekli v Praze až 9. června.¹⁸¹ V Budyšíně se téměř okamžitě zbavili Jiřího Steina, který musel spěšně opustit hrad Ortenburg i město.¹⁸² Podobně postupovala zřejmě i Dolní Lužice, o jejíž získání se marně pokusili Wettini.¹⁸³

Ve Slezsku nepanovala jednota v otázce určení, zda jim Vladislav vládne jako český nebo uherský král, a proto se vyhýbali složení holdu, který podmiňovali královým příjezdem do Vra-

178 P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny* VI, s. 478–479; *AČ* 10, s. 303–304, č. 115 (list Vladislava II. zaslaný na Moravu).

179 *SRL* 2, s. 311/8–30; 312/18–23.

180 *LUBS* 1, s. 36–38, č. 22 (4. 6. 1490), č. 23 (31. 6. 1490).

181 Převzato z budyšínských análů zachovaných v několika redakcích: v rukopise uloženém ve Stadtarchiv Bautzen, *U* 165, je tato pasáž na s. 415–419; Christian Gottlieb KÄUFFER, *Abriß der Oberlausitzischen Geschichte* 3, Görlitz 1805, s. 1–5; *SRL* 2, s. 320/1–10, s. 322/24–29; R. JECHT, *Geschichte der Stadt Görlitz* I/1, s. 240–241.

182 Odešel do Zossenu, který ale záhy prodal braniborskému kurfiřtovi; zemřel v cisterciáckém klášteře v Berlíně 3. prosince 1497, R. KNESCHKE, *Georg von Stein*, s. 121.

183 R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 90–91. Wettini získali v Dolní Lužici pouze jako zástavu dědictví po Janovi V. z Bibrštejna (drželi ji do r. 1512). Ke „General-Huldigung der lausitzischen Stände“ viz Samuel GROSSER, *Lausitzische Merkwürdigkeiten* (...) I–V, Leipzig – Budissin 1714, s. 154.

tislavi.¹⁸⁴ Nicméně Vladislava II. jako svého panovníka uznávali a velmi rychle se zbavili Korvínových exponentů. Vratislav svého zemského hejtmána Heinze Dompniga uvěznila a později, 5. července 1490, nechala popravit. Do vězení byl uvržen i hornoslezský hejtman Jan Bielik z Kornic, jenž si zachránil život naprostým podřízením se Vladislavovi II. V uplynulých letech dramaticky sjednocené hlohovské knížectví Vladislav přenechal svému mladšímu bratrovi Janu Albrechtovi/Olbrachtovi († 1501), a navíc mu udělil titul *supremus dux in Silesia*.¹⁸⁵ Vrchním hejtmánem ve Slezsku však Vladislav II. jmenoval roku 1490 piastovského knížete Kazimíra II. Těšínského.

Převzetí vlády nad vedlejšími zeměmi Vladislav II. stvrdil jmenováním svých zástupců v zemích přímo spravovaných českým králem. Na Moravě zůstal zemským hejtmánem Ctibor Tovačovský z Cimburka (1494), do Horní Lužice král vybral zemského fojta podle starého zvyku i přání země z českých šlechticů, a to Zikmunda z Vartemberka na Děčíně, jehož otec Jan zastával stejný úřad za Jiřího z Poděbrad.¹⁸⁶ V Dolní Lužici byl Matyášem jmenovaný zemský fojt Mikuláš z Köckritzu (1489) vystřídán teprve počátkem roku 1493 ambiciózním Jindřichem Reussem z Plavna.¹⁸⁷

Ve stavovském emancipační procesu byla bezpochyby nejdále Morava, která měla fungující stavovské orgány a instituce a i nadále si úspěšně hájila svou zemskou suverenitu.¹⁸⁸ Slezsko si ponechalo rozdělení na knížata (*die schlesischen Fürsten*), která byla k panovníkovi vázána pouze lenním slibem a reprezentovala své

- 184 P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny* VI, s. 479, 578. Vladislavovi II. Slezsko nehodlovalo ani v roce 1511, kdy Vratislav osobně navštívil.
- 185 K Dompnigovi viz Hermann MARKGRAF, *Heinz Dompnig, der Breslauer Hauptmann † 1491* (sic!), in: ZfGS 20, 1886, s. 157–196; Krzysztof BACZKOWSKI, *Państwa Jagiellońskie u schyłku średniowiecz*, in: *Schyłek średniowiecznej Europy*, ed. Henryk Samsonowicz, Warszawa 2003, s. 205–223. Jan Albrecht podržel Hlohovsko i potom, co se 27. srpna 1492 stal polským králem, definitivně se ho vzdal až v roce 1498. K vnitřnímu vývoji Hlohovska v poslední čtvrtině 15. století viz zasvěcená studie Petra KOZÁKA, *Zrod stavovského Hlohovska*, Opava 2008.
- 186 H. KNOTHE, *Urkundliche Grundlagen*, s. 366. Toto přání jmenovat do úřadu zemského fojta českého šlechtice vyslovila města ústy Jakuba z Ponickau při příležitosti složení holdu.
- 187 Podrobně k tomu Luděk BŘEZINA, *Dolnolužické zemské fojtvství za vlády Jagelonců (1490–1526)*, in: MHB 12/1, 2009, s. 45–96.
- 188 J. VÁLKA, *Dějiny Moravy*, s. 168–170; Dalibor JANIŠ, *Ústavní základy moravského zemského práva na počátku novověku*, in: *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500–1619)*, eds. Karel Malý – Jaroslav Pánek, Praha 2001, s. 113–135, zde s. 116–118.

v podstatě suverenní knížectví, a na stavy zemí (*die Stände*), které patřily bezprostředně pod svrchovanost krále. Hlavní slovo si však udržovala knížata, což se odrazilo i v tzv. velkém privilegii, které Slezsku 28. listopadu 1498 vydal král Vladislav II.¹⁸⁹ Týkalo se především obsazování úřadu slezského vrchního hejtmána (*Oberhauptmann*) a vrchního knížecího soudu (*Ober- und Fürstenrecht*).¹⁹⁰ Král se zavázal, že vrchního zemského hejtmána, jemuž náležely v zemi značné pravomoci, bude jmenovat vždy pouze z řad slezských knížat. Nejvyšším soudním orgánem určil „Ober- und Fürstenrecht“, svolávaný vrchním hejtmánem dvakrát do roka.

Do řad slezských knížat se v roce 1495 vrátili Poděbradové, kteří přenechali králi veškeré své zbývající statky v Čechách výměnou za Olešnicko, Frankenštejsko a Minsterberk.¹⁹¹ Vynikl mezi nimi Karel I. Minsterberský, který od roku 1515 působil jako diplomat Vladislava II., později jako rádce jeho syna Ludvíka a v letech 1520–1527 také jako zemský fojt v Horní Lužici.¹⁹² Postavil si honosné sídlo ve Frankenštejně, kde byl také spolu s manželkou Annou Zaháňskou pohřben. Mezi významné muže Dolního Slezska se zařadil také Fridrich II. Lehnický, syn Fridricha I. a Ludmily z Poděbrad.¹⁹³

- 189 LBUS I, s. 49–53; Kazimierz ORZECZOWSKI, *Rola privilegia króla Władysława z 1498 r. w diejach śląskiego stanowego parlamentaryzmu*, in: *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500–1619)*, eds. Karel Malý – Jaroslav Pánek, Praha 2001, s. 153–163; TÝŽ, *Historia ustroju*, s. 86–90; Joachim BÄHLCKE, *Das Herzogtum Schlesien im politischen System der Böhmisches Krone*, in: *Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung* 44, 1995, s. 27–55, zde s. 33–38.
- 190 Norbert CONRADS, *Die schlesische Ständeversammlung im Umbruch- Vom altständischen Herzogtum zur preußischen Provinz*, in: *Ständetum und Staatsbildung in Brandenburg-Preußen*, ed. Peter Baumgart, Berlin – New York 1983, s. 336–338; Joachim BÄHLCKE, *Regionalismus und Staatsintegration im Widerstreit. Die Länder der böhmischen Krone im ersten Jahrhundert der Habsburgerherrschaft (1526–1619)*, München 1994; TÝŽ, *Schlesien und die Schlesier*, München 1996; Christine van EICKELS, *Schlesien im böhmischen Ständestaats. Voraussetzungen und Verlauf der böhmischen Revolution von 1618 in Schlesien*, München 1994, s. 20. Vladislav II. již v roce 1491 obsadil do úřadu vrchního zemského hejtmána Kazimíra II. Těšínského.
- 191 AČ 5, s. 457–460.
- 192 Kladné hodnocení R. FUKALA, *Poděbradové*, s. 159–161.
- 193 První ženou Fridricha II. se stala sestra Vladislava II. Alžběta, druhou Žofie Braniborsko-Anšpašská. Příbuzenské vazby k Hohenzollernům v dalších letech u lehnických knížat dominovaly.

V Horním Slezsku se vyhrtilo rivalství mezi opolskými knížaty a Kazimírem II. Těšínským, někdejší straníkem Matyáše Korvína a nyní čelným představitelem Vladislava II. ve Slezsku. Spor byl nakonec převeden do politické roviny a skončil v Nise roku 1497 popravou Mikuláše II. Opolského.¹⁹⁴ Jeho bratr Jan II. Opolský pak zůstal jediným dědicem opolského knížectví, k němuž na počátku 16. století připojil Bytomsko a Kozelsko.¹⁹⁵ Snažil se udržovat kontakty s Valentinem Ratibořským, posledním opavským Přemyslovcem a Jiřím Hohenzollerským, který posléze získal Krnovsko a Hlubčicko.¹⁹⁶

Vladislav II. si mezi slezskými knížaty udržoval významnou pozici prostřednictvím Hlohovska, jež uděloval svým příbuzným. Králův bratr Jan Albrecht si chtěl knížectví ponechat i potom, co se stal polským králem (27. srpna 1492). Proti tomu ale protestovaly české stavy a žádaly navrácení Hlohovska k České koruně.¹⁹⁷ Po delších průtahách polský král sice knížectví v roce 1498 vrátil, ale již rok na to Vladislav II. se souhlasem českých stavů Hlohovsko udělil svému nejmladšímu bratrovi Zikmundovi, pozdějšímu polskému králi zvanému Zikmund Starý (zvolen 8. prosince 1506). V roce 1501 mu Vladislav II. přenechal i Opavsko, které vyměnil s Janem Korvínem a udělil ho Zikmundovi jako uherského léno.¹⁹⁸ Navíc bratrovi svěřil nejvyšší zemské úřady v Dolním a Horním Slezsku a Lužicích (1504–6) a obdařil ho titulem královského místodržícího (*obristen Statthalter*) v uvedených zemích. Ve zřízení této funkce lze spatřovat reminiscence na Korvínův

194 Waclaw KORTA, *Historia Śląska do 1763 roku*, Warszawa 2003, s. 190; P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny VI*, s. 584.

195 Mlada HOLÁ, *Územní politika knížete Jana II. Opolského (1476–1532)*, in: *Historická geografie* 33, 2005, s. 175–196.

196 Radek FUKALA, *Hohenzollernové v evropské politice 16. století. Mezi Ansbachem, Krnovem a Královcem (1523–1603)*, Praha 2005.

197 AČ 5, s. 448.

198 Otázku, zda šlo o udělení léna nebo pouhou zástavu Opavska Zikmundu Jagellonskému naposledy řešil Petr KOZÁK, *Zástavní pán nebo „freyer Fürst“? Několik poznámek k opavské vládě Zikmunda Jagellonského*, in: *Confinia Silesiae*. K životnímu jubileu Rudolfa Žáčka, eds. Martin Čapský – Veronika Čapská, Opava 2008, s. 87–97. Hlohovska se Zikmund po svém zvolení polským králem vzdal 5. května 1508, Opavska až 14. března 1511. Władysław DZIĘGIEL, *Król Polski Zygmunt I. na Śląsku*, Katowice 1936; Stanisław NOWOGRODZKI, *Rządy Zygmunta Jagiellończyka na Śląsku i w Łużycach (1499–1506)*, Kraków 1937, s. 4–27; P. KOZÁK, *Zrod stavovského Hlohovska*, s. 156–172, kde i další literatura a její zhodnocení; k otázce právního postavení Zikmunda Jagellonského k Opavsku.

úřad vrchního hejtmana, ale možná také jisté pojištění jagellonského panství v České koruně.

Po dvou formálních, fakticky nenaplněných sňatcích, se Vladislav II. opravdu oženil teprve v roce 1502 s Annou z Foix. Z manželství se jako první narodila v roce 1503 dcera Anna, syna Ludvíka se král dočkal až v roce 1506 (1. července). Do této doby bylo dědictví české i uherské koruny zcela otevřené.

Zikmund Jagellonský se věnoval především slezským záležitostem. Sídlil v Hlohově, kde vedl poměrně honosný dvůr.¹⁹⁹ Zikmund svou autoritou i diplomatickými schopnostmi přispěl k uklidnění vztahů mezi vratislavským biskupem Janem IV. Rothem, který nevycházel dobře ani s kapitulou, ani s městem, což ostatně nebylo ve Vratislavi novinkou. Spor se vyhrotil kolem jednání o možném Rothově nástupci, v němž by biskup rád viděl současného koadjutora a sobě blízkého humanistu Jana Thurza, jehož bratr Stanislav byl od roku 1497 biskupem v Olomouci. Slezská reprezentace, zvláště město Vratislav, ale vystoupila s námitkou, že Jan Thurzo nepochází ze Slezska, a dokonce ani ne z České koruny. Nakonec byla za zprostředkování Zikmunda Jagellonského, Kazimíra II. Těšínského a nejvyššího kancléře České království Albrechta Libštejnského z Kolovrat 3. února 1504 uzavřena tzv. kolovratská smlouva, která sice proklamovala, že vyšší úřad nebo církevní beneficium nemůže ve Slezsku získat nikdo, kdo by nepocházel ze zemí České koruny, ale s výjimkou Jana Thurza (+1520).²⁰⁰ Ten skutečně po smrti Jana Rotha v roce 1506 zasedl na biskupský stolec.²⁰¹ Slezské stavy tudíž uspěly jen teoreticky, prakticky prosadil svou vůli Zikmund Jagellonský za podpory obratného Albrechta z Kolovrat.

Na počátek 16. století spadá také úsilí Vratislavi o založení vysokého učení, jež iniciovali zvláště radní Hans Haunold a Gregor Morenberg spolu s biskupem Janem Rothem, který se měl stát sekretářem univerzity. Vladislav II. skutečně 20. července 1505 v Budíně příslušnou listinu vydal, ale realizace smělého plánu narazila na nechuť papeže Julia II. a na odpor krakovské univerzity.

199 P. KOZÁK, *Zrod stavovského Hlohovska*, s. 173–214.

200 Werner LAUG, *Der Kolowratsche Vertrag von 1504, sein Wortlaut und seine Auswirkungen*, in: *Jahrbuch für Schlesiens Kirchengeschichte*, 56, 1977, s. 37–56.

201 Jeho stejnojmenný bratr získal 1517 ve Slezsku od minsterberských Poděbradů Wołów, Stínavu (Ścinawa) a Pštinu (Pszczyna).

Nakonec se ukázalo, že ani město není s to celý projekt realizovat.²⁰² Přestože zůstalo jen u nesplněných nadějí, patří uvedený pokus k dokladům významu Vratislavi a jejího kulturního rozkvětu.

Lužice si nadále zachovaly svá specifika, která se promítla i do chování zemských stavů. Obě země však nadále zdůrazňovaly svou příslušnost k České koruně, zvláště tehdy, když poukazem na starobylé zvyklosti hájily vůči králi své zájmy. Tak lze hodnotit např. události kolem převzetí zemského fojtvství v Horní Lužici Zikmundem Jagellonským v roce 1504. Stavové totiž neměly nic proti stávajícímu fojtovi Zikmundu z Vartemberka a hlohovsko-opavského knížete prostě nechtěly. Poukazovaly na privilegium, podle něhož směl být zemským fojtem pouze muž narozený na území České koruny a také se knížeti zdráhaly vydat královský hrad ve správním centru země, v Budyšíně (Ortenburg). Tváří tvář Zikmundovi Jagellonskému a kancléři Českého království Albrechtovi Libštejnskému z Kolovrat, který v podstatě jednání vedl a hájil vůli krále, nakonec hornolužické stavové od svých námitek ustoupily a uznaly knížete jako svého zemského fojta. Zikmund se pak již nikdy v Budyšíně neobjevil, připomínal ho pouze erb na hradě Ortenburgu.²⁰³ V roce 1507 se do úřadu vrátil Zikmund z Vartemberka, jehož v roce 1511 vystřídal jeho syn Kryštof (do roku 1515).

Horní Lužici reprezentovaly dva stavové označované jako „Land und Städte“. První z nich tvořila šlechta, druhý města sdružená v tzv. Šestiměstí (Budyšín, Zhořelec, Žitava, Lubáň, Kamenec, Löbau), která ekonomicky i politicky šlechtě převyšovala.²⁰⁴ Oba

202 Naposledy Jana WOJTUCKA, *Nesplněný sen. Pokus o založení vratislavského obecného učení na začátku 16. století*, in: *Česká koruna v životě a vědomí jejích obyvatel ve 14.–17. století*, eds. Lenka Bobková – Jana Konvičná, Praha – Ústí nad Labem 2005 (Korunní země v dějinách českého státu 2), s. 407–420; TÁŽ, *Vztah papeže Julia II. k projektu založení obecného učení ve Vratislavi v roce 1505*, in: *Acta Universitatis Carolinae, Historia Universitatis Carolinae Pragensis* 48/1, 2008, s. 21–33.

203 K události Benjamin Gottfried WEINART, *Rechte und Gewohnheiten der beyden Marggraffthümer Ober- und Niederlausitz* 1, Leipzig 1793, 392–402, 60–63, který otiskl i Zikmundův revers zemského fojta vydaný hornolužickým stavům v Budyšíně 5. 12. 1504. K Zikmundovu erbů K. WENZEL, *Der spätgotische Neubau der Bautzener Ortenburg*, s. 92, 95. Dnes je erb druhotně umístěn nad průjezdem.

204 Tuto skutečnost zdůrazňují všichni historikové Horní Lužice, ze současných zvláště Karl Czok a Karlheinz Blaschke, kteří své názory shrnuli naposledy ve

stavy se pravidelně scházely na řádných sněmech (*wilkürliche Lantage*) třikrát do roka. Zemský fojt úřadoval v Budyšíně, který byl chápán jako zemské centrum. Velkého konkurenta měl ale Budyšín ve Zhořelci, který – jak jsme již viděli – vystupoval značně samostatně. Všechna města Šestiměstí však spojovaly stále se opakující spory s druhým zemským stavem, se šlechtou, jak to v podstatě obdobně bylo v téže době i v Čechách. Příčinou sporů byly křížící se zájmy hospodářského a jurisdikčního charakteru, které vycházely na povrch nejčastěji v otázce likvidace loupeživých rytířských band, jež poškozovaly hospodářské zájmy měst. Obě strany – města i šlechta – se nejednou obrátily na panovníka s žádostí o rozsouzení vzniklých pří, což byl nesnadný úkol, protože bylo v podstatě nemožné jednoznačně určit viníka. Vladislav II. se zřejmě mnohdy rozhodoval pod vlivem právě dorazivších posílů té které strany. Ovšem města Šestiměstí zápasila o ekonomické výhody i o prestiž také mezi sebou. Křiklavým příkladem jsou léta se táhnoucí spory mezi Zhořelcem a ostatními městy, zvláště s Žitavou, kvůli porušování mílového práva ohledně prodeje piva. Zhořelec si hájil své výsady, jimž se těšil od dob Karla IV. Pře se dostala až před krále Matyáše, který okruh zhořeleckého monopolu omezil ze dvou na jednu a půl mílí, avšak leníkům žijícím na tomto území zakázal prodávat vlastní pivo (11. prosince 1389). Ale ani pak nezavládl klid. V květnu 1491 oplátili Zhořelečtí Žitavským incident z roku 1489, přepadli žitavské kupce vezoucí pivo a tentokrát oni konkurenční pivo vylili na zem. Žitavští reagovali vydáním opovědného listu Zhořelci, a tak začala tzv. pivní válka. Zastání u krále nakonec našel bohatší a štedřejší Zhořelec (1497). Město vedlo spor v téže záležitosti i se svým farářem Johannem Behmem, kterého navíc vinilo z nedůstojného života (1489).²⁰⁵

Pořádek v zemi mělo zajistit ustanovení Vladislava II. z roku 1497 (tzv. Spruch König Wladislai), které ale nejvíce přálo Zhořel-

sborníku ke vzniku Šestiměstí: Karl CZOK, *Der Oberlausitzer Sechsstädtebund zwischen Bürgergeist, Königs- und Adels Herrschaft*, in: *650 Oberlausitzer Sechsstädtebund 1346–1996*, eds. Gunter Oettel – Volker Dudeck, Bad Muskau 1997, s. 9–16; Karlheinz BLASCHKE, *Der Oberlausitzer Sechsstädtebund als bürgerlicher Träger früher Staatlichkeit*, in: *tamtéž*, s. 17–27.

- 205 R. JECHT, *Geschichte der Stadt Görlitz I/1*, s. 243–248; nově Katja LINDENAU, *Brauen und Herrschen. Die Görlitzer Braubürger als städtische Elite in Spätmittelalter und Früher Neuzeit*, Leipzig 2007, s. 52–60.

ci. Přiznávalo mu právo soudit (před *Obergericht zu Görlitz*) ve svém obvodu nejtěžší kriminální delikty, tzv. sechs Stücke (vraždy, žhářství, loupeže, krádeže, zmrzačení a zrádčovství), i pokud by škůdcem byl šlechtic nebo jeho služebník.²⁰⁶ Uplatňování tohoto ustanovení ale vyvolávalo další stížnosti, a to nejen ze strany šlechty, ale i ostatních měst, jež se cítila poškozena na svém hrdelním právu. Nespokojenost vzbudily ukvapeně prováděné rozsudky smrti jako např. v případě potrestání dopadených lupičů, kteří z jara 1510 přepadli vůz s cennostmi polského krále Zikmunda. Nato vyhlásil Zhořelci záští (*offene Fehde*) nejen vůdce přistižené bandy Jindřich Kragen, jemuž se podařilo uprchnout do Dolní Lužice, ale i Nickel z Donína a protest vznesl také hejtman mladoboleslavského kraje Oldřich z Bibrštejna, z jehož soudního obvodu pocházel popravený Kašpar z Kotvic. Král se postavil na stranu šlechty. Zhořelec potrestal pokutou a v Kutné Hoře 1510 vyhlásil nové ustanovení, které vylučovalo rychlé vykonání rozsudku nad zemskými škůdci. Zhořelečtí se ale nevzdali a za nemalých finančních obětí docílili revize tohoto králova prohlášení (1514), která v podstatě znamenala návrat k rozhodnutí z roku 1497.²⁰⁷ Napětí mezi městy a šlechtou však nepolevilo ani v následujících letech.

Obdobné přečiny proti bezpečnosti a klidu v zemi zažívala i Dolní Lužice, kde ale hlavní slovo patřilo šlechtě. Ta zde tvořila, obdobně jako v Čechách dva stavy – panský a rytířský, vedle nichž pak vystupoval ještě stav prelátů a města (Luckau, Guben, Lübben, Calau, Sommerfeld/Lubsko, Spremberg).²⁰⁸ V zásadě ku prospěchu početné drobné dolnolužické šlechty sloužila i zvláštní výsada zemského fojta, který podle rozhodnutí Vladislava II. z 1. února 1507 směl udělovat v zemi léna, což jinde bylo vyhrazeno pouze panovníkovi. Král zároveň zdůraznil i pravomoci místních soudů, od nichž bylo možno odvolat se pouze přímo ke králi, a také zbavoval zemi povinnosti podílet se na válečných taženích

206 H. KNOTHE, *Urkundliche Grundlagen*, s. 329; Lenka BOBKOVÁ, *Zemská zřízení*, s. 171.

207 Tyto události zaznamenal zhořelecký písař Jan Hass, *Magister Johannes Hass Bürgermeister zu Görlitz Görlitzer Rathsannalen. Dritter Band (1521-1542)*, ed. Ernst Emil STRUVE, Görlitz 1870 (SRL 4), s. 188; H. KNOTHE, *Urkundliche Grundlagen*, s. 322.

208 K prelátům se počítali opaté z klášterů Dorilugk a Neuzelle a abatyše kláštera v Gubenu. K správnímu systému Dolní Lužice R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s 95, 106; J. KAPRAS, *Právní dějiny zemí Koruny české 2*, s. 318.

mimo její hranice. Vladislav II. – podobně jako kdysi Karel IV. ve své inkorporaci Dolní Lužice k České koruně (1370) a po něm Václav IV. (1411) i Zikmund (1414) – také všem obyvatelům slíbil, že zemi neodtrhne od České koruny.²⁰⁹ V následujícím roce si dolnolužické stavy zajistily stejné privilegium, jako měla Horní Lužice, tj. právo žádat od nastupujících zemských fojtů tzv. *revers*, v němž slibovali zachovávat zvyklosti země. Jako první vydal takové prohlášení Jindřich Tunkl z Brníčka (1509–1539), který na rozdíl od starší praxe zemských fojtů v Dolní Lužice také sídlil.

Ve shodě s přáním českých stavů Vladislav II. také přistoupil k revindikaci lén českého krále rozptýlených po říši (*feuda extra curtem*), pro jejichž záležitosti zřídil nový úřad (1492/1493), hejtmanství německých lén (*deutsche Lehenshauptmannschaft der Cron Böhmen, Lehenschranne*).²¹⁰ Jako první stanul v jeho čele již zmíněný dolnolužický fojt Jindřich Reuss z Plavna. Z iniciativy českých stavů byl také pořízen nový soupis listin uložených v korunním archivu (1502). Inventář je z řady důvodů pozoruhodný. Rozdělen je podle uložení písemností do deseti oddílů a každý dokument je zastoupen česky psaným registrem. Soupis je opatřen poměrně rozsáhlou předmluvou určenou králi. Její autor Matouš z Chlumčan v ní v podstatě vyjádřil představy české šlechty o královské vládě a významu starších privilegií. Předslal zásluhy někdejších panovníků (jmenováni jsou Vratislav II., Přemysl Otakar, Jan Lucemburský, Karel IV. a Jiří z Poděbrad) o zvelebení Českého království a jeho teritoriální rozmach, chválí též některé kroky Vladislava II. a zdůraznil mimo jiné potřebu obnovy všech lén spadajících pod moc českého krále.²¹¹ O významu, který šlechta dílu přikládala, svědčí i celá řada jeho rukopisů pořizovaných v průběhu 16. století. V době svého sepsání inventář Matouše z Chlumčan posloužil i prakticky při obnově lenních

209 Johann Wilhelm NEUMANN, *Geschichte der Land-Stände des Markgrafthums Niederlausitz und deren Verfassung*, Lübben 1843; R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 92.

210 Jan JANÁK – Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*, Praha 1989¹, s. 122; Jiří VESELÝ, *O soudu hejtmanství německých lén. Příspěvek ke kapitole o soudnictví ve starém českém státě*, in: PHS 16, 1971, s. 113–124. V polovině 17. století přestal existovat jako samostatná instituce a byl přičleněn k apelačnímu soudu.

211 Lenka BOBKOVÁ, *Slavné činy českých králů očima Matouše z Chlumčan*, in: *Nardi aristae*. Sborník k 70. narozeninám Ivana Martinovského, ed. Kristýna Kaiseřová, Ústí nad Labem, 2007, s. 23–32.

smluv pro česká léna v Horní Falci, když do něho kromě regestů velkého počtu listin týkajících se získání jednotlivých držav, zařadil také český překlad inkorporace pro Horní Falc, kterou Karel IV. vydal v Římě 5. dubna 1355.²¹²

Vladislav docílil částečné obnovy lenních smluv ze strany Witeltsbachů ke zbytkům českých lén v Horní Falci již v roce 1482, v listopadu a prosinci roku 1509 se ale tato otázka stala opět aktuální. Jednání vedená v Praze vyslanci falckraběte Ludvíka V. (1478–1544, kurfiřt 1508) byl završena úspěchem, když Ludvík 10. prosince 1509 přijal od Vladislava II. v léno příslušné hornofalcké državy za sebe a svého bratra Friedricha (1482–1556).²¹³ Události byl přítomen také Vladislavův tříletý syn Ludvík, který byl již od 11. března 1509 korunovaným českým králem.²¹⁴ K českým državám v Sasku složil lenní slib v lednu následujícího roku saský vévoda Jiří, syn Albrechta III. a Zdeny Poděbradské.

Pod vlivem českých stavů Vladislav II. ledna 1510 v Praze proklamoval zachování celistvosti České koruny a sliboval, že své hejtmany a zemské fojty ve vedlejších zemích bude vždy jmenovat z řad české šlechty. Zdůraznil také, že nemá být jakýkoliv rozdíl ve vážnosti uherské a české koruny a budoucího panovníka zavazoval ke znalosti češtiny, která byla v království úředním jazykem. Stavby mu zase vyhověly v otázce nástupnictví, když připustily případné dědické nároky princezny Anny. Na Moravě mladému králi holdovaly v Olomouci 10. března 1511. Pak se Vladislav II. s dětmi vydal do Vratislavi, kde se zdrželi tři měsíce. Hold jim však slezská reprezentace nesložila. Došlo totiž opět na otázku, zda Vladislav přijme slib věrnosti jako uherský král, což chtěla uherská šlechta, či jako král český, což požadovaly české stavy. Vladislav proto na hold raději rezignoval. Do Lužic se už vypravit nestihli a mladý král je nenavštívil ani později, když po otcově smrti roku 1516 fakticky nastoupil na český trůn. O úřad

212 Lenka BOBKOVÁ, *Paměť o právech Českého království a územním rozsahu České koruny. Zlatá bula pro Horní Falc a její reflexe na prahu raného novověku*, in: *Per saecula ad tempora nostra*, Sborník prací k šedesátým narozeninám prof. Jaroslava Pánka 1, eds. Jiří Mikulec – Miloslav Polívka, Praha 2007, s. 138–146.

213 Naposledy k tomu Marie BLÁHOVÁ, *Obnovení lenního svazku šestnácti měst a hradů v Horní Falci k České koruně na podzim roku 1509. Osobní vzpomínky diplomata a tlumočnicka*, in: *tamtéž*, s. 133–137; František PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě V/2 1867*, s. 155–157; F. X. LOMMER, *Die böhmischen Lehen in der Oberpfalz 1*, s. 53–63.

214 J. MACEK, *Tři ženy krále Vladislava*, s. 185–189.

zemského fojta v Horní Lužici se tehdy rozpoutal vleklý spor, z něhož se našlo východisko až v roce 1519, kdy byl do Budyšína povolán kníže Karel Minsterberský.²¹⁵ V Dolní Lužici zůstal fojtem Jindřich Tunkl z Brníčka, stejně jako vrchním slezským hejtnanem byl nadále kníže Kazimír II. Těšínský.²¹⁶

A alespoň na okraj je možné ještě připomenout, že katolický charakter vedlejších zemí vtiskl zdejším městům výraznou siluetu korunovanou věžemi a vysokými střechami zdejších kostelů stavených ještě v duchu pozdě gotického tvarosloví. Většina z nich prošla právě v druhé polovině 15. století zásadní přestavbou, která v mnoha případech dominuje městské zástavbě dodnes. Ve srovnání s kališnickými Čechami v ostatních korunních zemích zřejmě strměji stoupala transparentní zbožnost, která se v neposlední řadě vyznačovala i četnými dary církvi. I proto mohly být pozdněgotické halové kostely ve Slezsku i obou Lužicích nejen v takové míře stavěny, ale i naplněny množstvím oltářů, drahocenných relikviářů, liturgických předmětů či rouch. Ty z velké části zanikly za reformace a zachovaly se jen ve zbytcích katolických institucí, které nebyly sekularizovány. Pozdně gotická přeměna měst vzpomínaných zemí, a to nejen co do církevních, ale i profáních staveb (radnice, měšťanské domy), vypovídá o jejich rozmachu, hrdosti a touze po reprezentaci.

Česká koruna tedy vstupovala do raného novověku v hranicích, jež před časem obhájil král Jiří z Poděbrad, netvořila ale stmelelý státní celek. Představovala v podstatě soustátí zemí, z nichž každá byla reprezentována vlastními stavy, které spolu navzájem systematicky nespolupracovaly, ale ani nepopíraly svou příslušnost k České koruně. Jako jedinou sobě nadřazenou autoritu uznávaly pouze panovníka, nikoliv již české stavy, které se snažily jednat jménem celé České koruny. Neschopnost jednotného postupu všech korunních zemí se jasně projevil při volbě nového českého krále po nešťastné smrti krále Ludvíka Jagellonského v roce 1526. Období vlády krále Matyáše jako druhého českého krále a pozdější přesídlení Vladislava II. do Budína s sebou přineslo na jedné straně pokles jedinečného významu Prahy, jež měla v době vlády Karla IV., na straně druhé ale styk s uherským

215 S. GROSSER, *Lausitzische Merkwürdigkeiten*, s. 165–167.

216 P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny VI*, s. 578–579.

dvorem znamenal i obohacení kulturních vlivů, jež spoluutvářely pozvolně se tvořící renesanční podobu korunních zemí. Díla mnohých umělců působících ve Slezsku či v Lužicích stojí svým dílem na rozhraní pozdně gotického a renesančního tvarosloví.²¹⁷ K renesanci směřují i přebudovávaná nebo nově stavěná sídla slezských knížat. Stojíme na počátku nové éry spojované s nástupem Habsburků na český trůn (1526).

217 Příkladem může být činnost Wendela Roskopfa (1480–1549 ve Zhořelci) a jeho žáků ve Zhořelci, Lubáni, Vratislavi, Lwówku, stejně jako v Čechách. Klara KACZMAREK-LÖW, *Wendel Roskopf, Architekt wszesnego renesansu. Mity i rzeczywistość*, Wrocław 2010.